

בעזרת השם יתברך

קונטרס

# לשון קדשו

דברות קודש של כ"ק מרן אדמו"ר רבן של ישראל

רבינו יואל טייטלבוים זללה"ה

אבדק"ק סאטמאר יע"א

וגאב"ד עיה"ק ירושלים תובב"א

סעודה שלישית

בחוקותי תשב"ז (חלק ג')

אשר נתן ה' בינו ובין בני ישראל, ביד משה

- הפסוק איכה ירדף אֶחָד אֶלֶף, מתפרש על ישראל או על האומות, על רדיפה לחוד או על הריגה • קושיית התוס' בסוטה: למה בפורענויות נאמר ירדף אֶחָד אֶלֶף, ובברכה נאמר רק וירדפו חֲמִשָּׁה מֵאָה •
- התוכחה מתפרש לטובה ולברכה, על ידי צדיקי אמת שהם בבחינת מ'שה' • ישמח משה: צדיק שיש אצלו השראת השכינה, יוכל לברך בלשון הנראה כקללה, והמעלה בזה שאין בו חשש מהמקטרג • תלמיד חכם נקרא מ'שה, אבל רק כשהוא 'אֶמֶת' דיגער איד' בשלימות • ביאור הפייט: קומי צאי מתוך ההפכה • ביאור פסוק: כְּמַהֲפַכֶּת סֵדֶם וְעִמְרָה • ביאור פסוק: לַעֲשׂוֹת בָּהֶם מִשְׁפָּט כְּתוֹב • נועם אלימלך: מתחילת הבריאה כבר הובן כל ישועה שע"י תפילה • בימי הספירה מתקנין השבע מדות, ועי"ז מתקנין דברי התוכחות שהם שבע שבע •

נעתקו בלשון אידיש

בהוספת ביאורים והערות

להבנת העניין

שנת תשפ"ה לפ"ק



KolSatmar.com

יצא לאור ע"י מערכת לשון קדשו

כל הזכויות שמורות ואיסור השגת גבול ידוע © Copyright

צו מנדב זיין רופט: 1-718-388-5519 | אויטאמאטיש דורך קרעדיט קארד: 845-366-2793 #1700

לשון קדשו - קונטרס רמא (חלג) 22 מינוט מתוך 77 זייער קלאר \*\*\*\*

לשון קדשו:

קול אוצר יהודא ברוקלין: 718-298-4641  
ארץ ישראל: 072-2223419  
79 → 2 → 3 → 10 → 27.3

ארץ ישראל: 072-3275205  
ענגלאנד: 0330-350-3110  
פּעקס: 718-650-2970

929-522-1515

דרוק 1 דערנאך 994 פאר די רעקארדינג פון די וואך. פאר הערות דרוק 3

## • ברכת מזל טוב •

הר"ר יעקב פריעדמאן הי"ו (בר שלמה אהרן)

לרגל אירוסיו בתו - עב"ג החתן דוד נ"י  
בן הר"ר יואל גרין הי"ו (בר נתן יוסף)

## • יהם יעלו לזכרון •

הרה"ח מחשובי תלמידי רביה"ק זי"ע בעיר סאטמאר,  
גמל חסד עם החיים והמתים, כל ימיו עסק למזכות  
הכלל לעשות רצון צדיק, ודבק נפשו במשנתו המהורה

רבי דוד מאיר ז"ל ווייס  
בן הר"ר קלונימוס קלמן ז"ל  
נפטר כ"ח אייר תש"ג

הנה"צ המפורסם, מרביץ תורה, מוכה את הרבים, קרב לכבות  
לתורה, שלוחו של רביה"ק זי"ע להרמת הדת ב'לאם אמשעלעם',  
מכותבי דברי תורות, וע"פ פקודתו ניהל מוסדותיו מו"ב שנים

רבי יהושע העשל זצ"ל דייטש

אבר"ק פריימאן, בעמ"ס קונטרס השבת, מעיני הישועה ושאי"ס  
בן החסיד המפורסם ר' יחזקאל שרגא הלוי ז"ל  
נפטר כ"ה אייר תשס"ג

### נחמו נחמו

הרב החסיד יוא"ה ומדקדק בהלכה, קם בשחר וקבע עצמו  
בביהמ"ד, תפלתו בהשתפפות ובמתנינות, עסק הרבה בהלכות  
שבת, בספרי חסידות, באוההה"ק, ודבוק ברביה"ק זי"ע

רבי דוב צבי ז"ל שמוהל  
ב"ר אשר אנשיל ז"ל  
שבק לן חיים י"ד אייר (פסח שני) תשפ"ה

הרה"ח, הגה בתורה, טרח במצוות, משאו ומתנו  
באמונה, ש"ש נתאהב על ידו, מעשי צדיקים דלה  
והשקה, נתחמם באור רביה"ק זי"ע

רבי מאיר ז"ל שטיין

בן הר"ר משה ז"ל  
נפטר כ"ח אייר תשע"ז

האשה החשובה והצדיקת יראת ה', התרחקה ממותרות,  
תפלותיה בדמעות ובתחנונים, שמרה פיה ולשונה, ביתה  
פתוח לאורחים, ובחוריי ארענעפונא אכלו תמיד על שולחנה

מרת סילקא ע"ה בראך  
ב"ר אברהם צבי הכהן ז"ל

אשת הרה"ח ר' חנני' יום טוב ליפא ז"ל  
נפטרה כ"ה אייר תשנ"ז

האשה החשובה בעלת צדקה וחסד בהשכל וברעת,  
רבות פעלה בימי הוועם, וגדלה ששה יתומים ככבוד ותפארת

מרת יהודית ע"ה מענדלאוויטש

ב"ר אברהם צבי ז"ל

אשת הרה"ח ר' יוסף ז"ל  
נפטרה כ"ה אייר תשל"ה

האשה החשובה מרת  
שרה רבקה ע"ה ווערטהיימער

בת הרה"ח ר' חיים שלמה זצ"ל  
אשת ר' ישראל אלימלך ז"ל  
נפטרה כ"ז אייר תשס"ט



הרה"ח רבי משה אפרים ב"ר ארי' ז"ל הערשקאוויטש - וונתו מרת שפרה יענמא ע"ה ב"ר משה יודא ז"ל



KolSatmar.com

א

## קישויות ודקדוקים בפרשת בחקותי

אם בַּחֲקָתִי תֵּלְכוּ וְאֵת מִצְוֹתַי תִּשְׁמְרוּ וְעֲשִׂיתֶם אֹתָם.

ה

הקדמה לקושיא ג-ט

במדרש: אם בַּחֲקָתִי תֵּלְכוּ, ה"ד חֲשַׁבְתִּי דְרָכִי וְאֶשְׁיְכָה רַגְלִי אֶל עֲדֵתֶיךָ. אמר דוד, בכל יום הייתי מחשב ואומר למקום פלוני ולבית דירה פלונית אני הולך, והיו רגלי מביאות אותי לבתי כנסיות ולבתי מדרשות

ווידעראום זאגט דער מדרש<sup>א</sup>, אַם בַּחֲקָתִי תֵּלְכוּ, זה שאמר הכתוב, - כִּהָאֵב שוין נעכטן<sup>ב</sup> גערעדט פון די אַלע מדרשים, - זה שאמר הכתוב (תהלים קיט, נט) חֲשַׁבְתִּי דְרָכִי וְאֶשְׁיְכָה רַגְלִי אֶל עֲדֵתֶיךָ.

אמר דוד, - ס'איז דאָ עטליכע פֿשֿטים, עטליכע מאן דאומרים איז דאָ (וכדלהלן באות ו-ח), אַן אַנדערער מאן דאמר אויך, - (ופירוש הראשון הוא שאמר דוד) בכל יום אני מחשב לבית פלוני אני הולך ולמקום פלוני אני הולך, [ועל זה אמר] חֲשַׁבְתִּי דְרָכִי, [כִּהָאֵב] געקלערט אַרומצוגיין 'דאָ [און] דאָרט', ורגלי מביאות אותי לבית הכנסת ולבית המדרש.

ו

ועוד שם: שאמר דוד, חֲשַׁבְתִּי מִתֵּן שְׁכֵרִן שֶׁל מִצּוֹת וְהַפְסְדִין שֶׁל עֲבִירוֹת. חֲשַׁבְתִּי מִה שֶׁכַּתְּבָת בְּתוֹרָה אִם בַּחֲקָתִי תֵּלְכוּ, וּמִה כְּתִיב תִּמְן וְנִתְּתִי שְׁלוֹם בְּאָרְצָךְ. וְאִם לֹא תִשְׁמְעוּ לִי, מִה כְּתִיב תִּמְן וְנִסְפָּתִי לִיִּסְרָה אֶתְכֶם

נאך איז דאָ אַן אַנדערער מאן דאמר זאָגט:

חֲשַׁבְתִּי דְרָכִי, מִה שֶׁכַּתְּבָת בְּתוֹרָה מִתֵּן שְׁכֵרִין שֶׁל מִצּוֹת, וְהַפְסְדִין [של עֲבִירוֹת]. [וְעוֹד דְּרָשׁוּ<sup>ב</sup>, שאמר דוד חֲשַׁבְתִּי מִה שֶׁכַּתְּבָת בְּתוֹרָה] אִם בַּחֲקָתִי תֵּלְכוּ, מִה כְּתִיב תִּמְן, וְנִתְּתִי שְׁלוֹם בְּאָרְצָךְ. [וכתיב] וְאִם לֹא תִשְׁמְעוּ, [ומה כתיב תִּמְן] וְנִסְפָּתִי לִיִּסְרָה אֶתְכֶם. דורכדעם [איז] וְאֶשְׁיְכָה רַגְלִי אֶל עֲדֵתֶיךָ.

ז

ועוד שם: חשבתי ברכות חשבתי קללות, ברכות מא' ועד ת', קללות מן ו' ועד ה', ולא עוד אלא שהן הפוכות. אם זִכִּיתִן הִרִיני הוֹפֵךְ לָכֶם קִלְלוֹת לְבִרְכוֹת, אִמְתִּי כִשְׁתַּשְׁמְרוּ אֶת תּוֹרָתִי

די דריטע [דִּרְשׁ] ווידעראום, אַן אַנדערער מאן דאמר דאָרט, חֲשַׁבְתִּי בְּרִכוֹת [והם] מאל"ף עד תי"ו, און די קללות זענען פון וי"ו ביז ה"א. ולא עוד אלא שהן הפוכות."

<sup>א</sup> בויקרא רבה (שם, א): אִם בַּחֲקָתִי תֵּלְכוּ, הֵדא הוּא דְכָתִיב חֲשַׁבְתִּי דְרָכִי וְאֶשְׁיְכָה רַגְלִי אֶל עֲדֵתֶיךָ. אמר דוד, רבונו של עולם, בכל יום ויום הייתי מחשב ואומר למקום פלוני ולבית דירה פלונית אני הולך, והיו רגלי מביאות אותי לבתי כנסיות ולבתי מדרשות, הֵדא הוּא דְכָתִיב וְאֶשְׁיְכָה רַגְלִי אֶל עֲדֵתֶיךָ. ◦ ר' הונא בשם ר' אחא אמר, חשבתי מִתֵּן שְׁכֵרִין שֶׁל מִצּוֹת וְהַפְסְדִין שֶׁל עֲבִירוֹת, וְאֶשְׁיְכָה רַגְלִי אֶל עֲדֵתֶיךָ. ◦ ר' מנחם חתנא דר' אלעזר בר' אבינא אמר, חשבתי מִה שֶׁכַּתְּבָת לִנִּי בְּתוֹרָה אִם בַּחֲקָתִי תֵּלְכוּ, וּמִה כְּתִיב תִּמְן, וְנִתְּתִי שְׁלוֹם בְּאָרְצָךְ. וְאִם לֹא תִשְׁמְעוּ לִי, מִה כְּתִיב תִּמְן וְנִסְפָּתִי לִיִּסְרָה אֶתְכֶם. ◦ ר' אבא בריה דר' חייא בשם ר' יונתן אמר, חשבתי ברכות חשבתי קללות, ברכות מאל"ף עד תי"ו, קללות מן וי"ו ועד ה"א, ולא עוד אלא שהן הפוכות. אמר רבי אבין, אִם זִכִּיתִן הִרִיני הוֹפֵךְ לָכֶם קִלְלוֹת לְבִרְכוֹת, אִמְתִּי כִשְׁתַּשְׁמְרוּ אֶת תּוֹרָתִי, הֵדא הוּא דְכָתִיב אִם בַּחֲקָתִי תֵּלְכוּ.

<sup>ב</sup> בסעודת ליל שב"ק, גורפס בדברי יואל בפרשתן (עמוד סו-ספח). וְעִיִּי שֶׁשְׁזָכִיר בֵּין הַקּוּשִׁיּוֹת כִּמָּה מִדְּרָשִׁים שֶׁהִזְכִּיר בַּהַקּוּשִׁיּוֹת דְּכָאן [והם קושיא ב, ג, ו, ט].

<sup>ג</sup> והוא שם באותו ענין עצמו. וכמו שמזכיר רבינו להלן באות ח.

<sup>ד</sup> כי בפרשת הברכות מתחיל באות א' ד'אם' בחקותי, ומסיים באות ת' דקוממיות. ובפרשת הקללות מתחיל באות ו' ד'ואם' לא תשמעו לי, ומסיים באות ה' דביד משה.



אמר הקדוש ברוך הוא, אם זכיתם הריני הופך לכם ברכה פון קללה. אימתי, כשתשמרו את תורתי, וְאֶשְׁיבָה רְגְלִי אֶל עֲדֹתֶיךָ.

ח

די אלע דריי (דרשות) זענען פֿלאַים. – ס'איז לכאורה (באמת) פיר (דרשות), נאָר (דרש הב' והג' הם ענין אחד, ווייל) ער האָט געזאָגט (מקודם חֲשַׁבְתִּי מה שכתוב בתורה) סָתַם שָׁכַר, און נאָכדעם זאָגט ער (חֲשַׁבְתִּי מה שכתוב בתורה אַם בְּחֻקֵּי וגו', וְנָתַתִּי שָׁלוֹם בְּאַרְצְךָ וכו'). דאָס קען זיין אַז ס'איז איינס, (נאָר) פירושי קא מפרש'.

(קושיא ג-ח על ב' דרשות הראשונות שבמדרש, כבר נדפס בחלק א' של הקונטרס)

יד

### קושיא ט

ובדרש השלישי, צריך ביאור כוונת לשון הפיכה, במה שאמר ולא עוד אלא שהן "הפכות", ואם זכיתן הריני "הופך" לכם קללות לברכות. והלא אם בחקותי תלכו גם מעיקרא לא יהיה קללה כלל, ולמה צריך עוד ענין הפיכה (ט) און ווידעראום דער אַנדערער פֿשט (חשבתי ברכות וקללות וכו'). מילא (דעס אַז) די בְּרִכּוֹת זענען מֵאֵל"ף ביז תִּי"ו (והקללות רק מוא"ו עד ה"א). (אַבער) וואָס איז דער ולא עוד (אלא) שאני 'הוֹפֵךְ' (לכם קללות לברכות). וואָס האָט אים געברענגט דערצו (להשיב רגליו אל עדותיך) ווייל ס'איז 'פאַרקערט' ? (ובכלל) לכאורה וואָס איז דער פֿשט (אין דעם) שאני 'הוֹפֵךְ', פאַרוואָס עפעס 'פאַרקערט'. אַז דער אייבערשטער העלפט מ'איז עוֹסֵק בְּתוֹרָה (כאומרו אַם בְּחֻקֵּי תִלְכוּ, ופירש"י שתהיו עמלים בתורה), דאָרף גאַרנישט זיין דאָס גאַנצע מין (של קללה, עד שיהא צריך להפכם). וואָס דאָרף מען עס (איבערדרייען), וואָס דאָרף ער זאָגן איך וועל עס 'מֵהֵפֵךְ' זיין.

יח

### הקדמה לקושיא יג

בפסוק וְיִדְּפוּ מִכֶּם חֲמֹשֶׁה מֵאָה, חקשו התוספות בסוטה, דהלא אמרו לעולם מדה טובה מרובה ממדת פורענות, ואם כן למה בפורעניות נאמר איכה יִדְּפוּ אֶחָד אֶלֶף, ובברכה נאמר רק וְיִדְּפוּ מִכֶּם חֲמֹשֶׁה מֵאָה ווייטער שטייט, וְיִדְּפוּ מִכֶּם חֲמֹשֶׁה מֵאָה וּמֵאָה מִכֶּם רִבְבָה יִדְּפוּ. פרעגט תוספות<sup>2</sup> אין סוטה דף י"א, (אויף דעם וואָס) די משנה זאָגט<sup>1</sup> (דאָרט) לעולם מִדָּה טוֹבָה 'מִרְבָּה' מִמֶּדֶת פּוֹרְעָנוּת, ס'איז אייביג (מער). – עקסטערדעם (וואָס) אויף אַן אַנדער פּלאַץ שטייט דאָךְ<sup>3</sup> (דמדה טובה מרובה) על

<sup>1</sup> שהוא בסדר הפוך, דאות ו' קודמת לאות ה'.

<sup>2</sup> ולכן חשבם רבינו (באות ו) לענין אחד.

<sup>3</sup> דאיתא במשנה דסוטה (ט:): שמשון הלך אחר עיניו, לפיכך נקרו פלשתים את עיניו וכו'. אבשלום נתגאה בשערו, לפיכך נתלה בשערו וכו'. וכן לענין הטובה, מרים המתינה למשה שעה אחת וכו' לפיכך נתעכבו לה ישראל ז' ימים במדבר וכו'.

ועל זה אמרו בגמרא (יא:): וכן לענין הטובה, מרים וכו'. מי דמי, התם חדא שעתא, הכא שבעה יומי. אמר אביי, אימא ולענין הטובה אינו כן (פירש"י: דיותר ממה שהוא מורד מורדים לו). אמר ליה רבא, הא וכן לענין הטובה קתני. אלא אמר רבא הכי קתני, וכן לענין הטובה, דבאותה מדה, ולעולם מדה טובה מרובה ממדת פורענות (פירש"י דבאותה מדה. דוגמא מעין אותו ענין (שאדם מורד, מודדין לו), ומיהו יותר ממה שעשה משתלם, דמדה טובה מרובה בתשלומין ממדת פורענות).

<sup>4</sup> בתוספתא דסוטה (ריש פרק ד): אין לי אלא מדת פורעניות שבמדה שאדם מורד בה מודדין לו, מדת הטוב מנין,

אחת מת"ק, ת"ק פעמים מער, דכתיב וְעֵשָׂה חֶסֶד לְאֶלְפִים, ונבמדה רעה כתיב פֶּקֶד עֲוֹן אָבֶת רק לדור רביעי<sup>ט</sup>. נאָר דאָס איז אַן אַנדערע מימרא אין די גמרא<sup>ז</sup>. –  
אָבער דאָס שטייט דאָרטן [בגמרא דסוטה, כ] לעולם מדה טובה איז 'מרוובה' [ולא נאמר שם שיעור הריבוי בזה]<sup>א</sup>.

[און אויף דעם] פֿרעגט תוספות<sup>ב</sup>, מ'געפינט דאָך פֿאַרקערט אויך, מ'געפינט דאָך פֿאַרקערט אַמאָל, [שהרי] דאָ שטייט וְרָדְפוּ מִכֶּם חֲמֹשֶׁה מָאָה [ומאָה מִכֶּם רִבְבָה יִרְדְּפוּ], און ביי די אומות העולם שטייט (האזינו לב, ל) אִיכָה יִרְדֹּף אֶחָד אֶלְף וּשְׁנַיִם יָנִיסוּ רִבְבָה, זעט מען דאָך אַז דאָס איז מער.

יט

ותירצו התוספות, דכאן מיירי בהריגה ממש, ושם מיירי רק ברדיפה בלא הריגה, ואם כן שפיר נאמר כאן מדה מרובה

ענטפערט תוספות אַזוי.

דאָרט אין סוטה ענטפערט תוספות, [אז] די מָאָה [הנאמר בפרשתן הכוונה על הריגה, משא"כ בפרשת האזינו] דאָרט שטייט נאָר יִרְדֹּף, אָבער נישט קיין הריגה, און 'דער' יִרְדְּפוּ [שבכאן] איז טאַקע הריגה, ווייל ער פֿירט דאָך אויס וְנִפְּלוּ אִיְבֵיכֶם לַפְּנִימִים 'לַחֲרֹב'.

ב

וחקשה באור החיים הק' על תירוצי התוספות, דהרי מבואר בגמרא מועד קטן, שדוד המלך הרג רק ח' מאות מהגוים בחץ אחד, והתאנה על מה שחסר לו מאותים ממנין אֶלֶף הנאמר שם בפסוק אִיכָה יִרְדֹּף אֶחָד אֶלֶף. ואם כן מוכח דגם חתם מיירי בהריגה ממש. וכן הקשה במהרש"א

יג) פֿרעגט דער אור החיים הקדוש<sup>ג</sup> [על תירוצי התוספות, דהלא מצינו] ס'שטייט דאָך אין די גמרא אין מועד קטן<sup>ד</sup> [אז] דוד המלך האָט געשלאָגן [מן הגוים] בפעם אחת שְׂמוֹנֶה מֵאוֹת חָלָל, מיט איין חֵץ, האָט ער מְתַרְעֵם געווען [אז] ס'האָט אים געפעלט אויף מֵאֵתִים, אויף צוויי הונדערט [שהיה חסר להשלים מנין אֶלֶף, שהרי] ס'שטייט דאָך אִיכָה יִרְדֹּף אֶחָד אֶלֶף.

אמרת מרובה מדת הטוב ממדת הפורענות על אחת מחמש מאות, במדת הפורענות כתוב (תשא לד, ז) פֶּקֶד עֲוֹן אָבֶת עַל בְּנֵים וְעַל בְּנֵי בְנֵים עַל שְׁלֹשִׁים וְעַל רְבָעִים, במדת הטוב כתוב (יתרו כ, ו) וְעֵשָׂה חֶסֶד לְאֶלְפִים, הוי אומר מרובה מדת הטוב ממדת פורענות על אחד מחמש מאות. – [והובא זה ברש"י פרשת יתרו (שם)].

<sup>ט</sup> וב' אלפים הם ת"ק פעמים ד'.

<sup>ז</sup> היינו בדברי חכז"ל.

<sup>א</sup> ועיין עוד בדברי רבינו להלן באות קנה ואות קנט, בביאור מה שהתוספות לא הקשו שיהיה ת"ק פעמים מרובה, רק בסתם דצריך להיות מרובה, ועכ"פ בשוה.

<sup>ב</sup> בתוספות סוטה (יא): ולעולם מדה טובה מרובה ממדת פורענות. ואם תאמר, הא מצינו מדת פורענות גדולה ממדת טובה, דכתיב אִיכָה יִרְדֹּף אֶלֶף וּשְׁנַיִם יָנִיסוּ רִבְבָה, גבי מדת פורענות. וגבי מדה טובה כתיב וְרָדְפוּ מִכֶּם חֲמֹשֶׁה מָאָה. ○ ויש לומר דעדיין גבי מדת פורענות מיירי ברדיפה, ולא בהריגה, אבל הכא דכתיב וְרָדְפוּ מִכֶּם חֲמֹשֶׁה, סיפא דקרא וְנִפְּלוּ אִיְבֵיכֶם לַפְּנִימִים 'לַחֲרֹב'. מספר הישר. – [ועיין עוד מזה בדעת זקנים לבעלי התוספות כאן בפרשתן (כו, ח), והובא להלן על דברי רבינו באות קלט].

<sup>ג</sup> באור החיים הק' בפרשתן (כו, ח) הביא דברי התוספות, ועל זה כתב: וקשה לי על דבריהם ז"ל ממה שאמרו במסכת מועד קטן וכו' (כמוכא לשון הגמרא להלן בהערה יד) והיה מתאנה על מאותים, דכתיב אִיכָה יִרְדֹּף אֶחָד אֶלֶף וְכו'. ולדברי התוספות דמה שאמר הכתוב אִיכָה יִרְדֹּף אֶחָד אֶלֶף מדבר ברדיפה בלא הריגה, למה היה מתאנה דוד על שלא היה הורג אלף וכו', הלא פסוק זה אינו מדבר בהריגה. [ותירוצו בזה, מובא להלן בהערה לה].

<sup>ד</sup> בגמרא מועד קטן (טו): שהיה [דוד בשעת מלחמה] זורק חץ ומפיל שמונה מאות חלל בפעם אחת, והיה מתאנה על מאותים, דכתיב אִיכָה יִרְדֹּף אֶחָד אֶלֶף. יצתה בת קול ואמרה רק בדבר אויְהָה החתי.

הָאָט מען אים געענטפערט **רק בְּדָבָר אורִיָּה**<sup>טו</sup>. עפעס איז געווען דערין נאָך דאָ אַ שטיקל פֿגם פון אורִיָּה, דורכדעם האָט געפֿעלט די צוויי [הונדערט].

כא

נו [לפי תירוץ התוספות דשם לא מיירי בהריגה, אם כן קשה] פֿאַרוואָס דען האָט ער מִתְרַעַם געווען [לפי שנאמר] אִיכָה יִרְדֹּף אֶחָד אֶלָּף. אַז דער יִרְדֹּף אֶחָד אֶלָּף איז נאָר רדיפות, אַז דעס איז נישט קיין הריגה, נו ער האָט דאָך טאַקע גע'הִרְגִיעַט שְׁמוֹנֶה מֵאוֹת חָלָל, איז דאָך עס נישט איין מין [הרדיפה דהתם עם עובדא דדוד, ואין לדמותו כלל לאותו פסוק]. אַזוי פרעגט דער אור החיים הקדוש.

כב

דער אָמֶת, די קְשִׁיָּא שטייט נאָך אין מהרש"א אויכעט<sup>טז</sup>.  
[און] דער עיון יעקב פון [בעל] שבות יעקב<sup>טז</sup> פֿאַרענטפערט [לקושיית מהרש"א].  
[וכדלהלן באות קלה].  
[און] איך וועל שוין שפעטער (משם ואילך) זאָגן נאָך [א תירוץ], וואָס ס'דאַכט זיך מיר אין דעם ענין.

כג

קושיא יד - מתוך הדרוש

[ובאור החיים חק"י<sup>טז</sup> עצמו מתרץ קושיית התוספות, על פי דברי התורת כהנים<sup>טז</sup> דכאן מיירי רק מן החלשים שבכם שירדפו, ובפרשת האזינו מיירי מן הגבורים שבהם.  
(יד) אמנם תירוצו אכתי צריך ביאור, דכבאן שכלאו הכי הוא הכל בדרך גם מן השמים, מה נפקא מינה אם הרודפים הם מן החלשים או מהגבורים].  
(הקושיא בדברי רבינו, להלן באות קנו)

נד

קושיא כג-כד

בסיום התוכחה נאמר אֵלֶּה הַחֲקִים וגו' אֲשֶׁר נָתַן ה' בְּיָנוּ וּבִין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, בְּהַר סִינִי בְּיַד מֹשֶׁה, וצריך ביאור כוונת הלשון בְּיָנוּ וּבִין בְּנֵי יִשְ�רָאֵל אויסלאָזן לאָזט זיך אויס [די תוכחה, מיטן פסוק] אֵלֶּה הַחֲקִים וְהַמְשָׁפָּטִים וְהַתּוֹרוֹת אֲשֶׁר נָתַן ה' בְּיָנוּ וּבִין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, בְּהַר סִינִי בְּיַד מֹשֶׁה (כו, מה).  
איז אויך שווער דער פסוק.  
כג) (דאינו מובן כוונת אומרן) בְּיָנוּ וּבִין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וואָס איז דער 'בְּיָנוּ' וגו'.

נג

וכן צריך ביאור כוונת הלשון בְּיַד מֹשֶׁה, הנאמר כאן

כד) און וואָס איז דער בְּיַד מֹשֶׁה.

<sup>טו</sup> כדכתיב במלכים א' (טו, ה): אֲשֶׁר עָשָׂה דָּוִד אֶת הַיָּשָׁר בְּעֵינֵי ה' וְלֹא סָר מִכָּל אֲשֶׁר צִוְּהוּ, כֹּל יָמֵי חַיָּיו, רַק בְּדָבָר אורִיָּה הִחֲתִי - וְעַל זֶה אָמְרוּ בַּגְמְרָא שְׁבַת (נו): אָמַר רַב, כִּי מַעֲיִינַת בִּיה בְּדוּד לֹא מִשְׁכַּחַת בִּיה בַּר מְדֹאֲרִיָּה, דְּכָתִיב רַק בְּדָבָר אורִיָּה הִחֲתִי. [ונענין דבר אוריה החתי הוא מכּוֹאֵר בְּשִׁמוּאֵל ב' פרק יא, שגֵּרֶם דוּד לִהְפִּיל אוֹתוֹ בְּמַלְחָמָה, עֵינֵי שׁ. ועיין במהרש"א מועד קטן שם, שהחטא של הריגת אוריה במלחמה גרם לו שלא הרג עוד ב' מאות חלל במלחמה].

<sup>טז</sup> במהרש"א סוטה, כתב על דברי התוספות: ויש מקשים בזה מהא דאמר במועד קטן פרק ג', והיה עורר חנייתו על ח' מאות חלל ומתאנח על מאתים שלא הרג אלף, כדכתיב אִיכָה יִרְדֹּף אֶחָד אֶלָּף, ואמאי היה מתאנח, הא לא הוי התם רק רדיפה בעלמא כו', עיין בחזקוני (האזינו לב, ל). [היינו דהחזקוני נחית לתרץ קושיא זו, ולכן מפרש דשם מיירי באחד המיוחד שבאומות, והוא כמו תירוץ האוה"ח הק' כאן, המובא להלן בהערה לה].



איבעראָל לאָזט זיך אויס די פרשה - [און] טאַקע דאָ אַט [בפרשתן] צום סוף, אין פרשת ערכין (כו, לד) - לאָזט זיך אויס [אַלע המצות] אַפֿשר צוה' אַת משה אַל פֿני ישׂראַל, דער אייבירשטער האָט געזאָגט פֿאַר משה רבינו ער זאָל זאָגן פֿאַר אידן, [ונאָכן בסוף התוכחה נאמר כי] דער בורא כל עולמים האָט געזאָגט בְּהַר סִינִי, און [ער] לאָזט אויס בִּיד מִשֶּׁה, [בִּיד] 'דייקא'.

איבעראָל [וואו ס'שטייט] 'יד' דרש'נט מען עפעס<sup>1</sup>, [דמשמע] ס'מוז זיין על ידו. [ונאָכן לא מובן] וואָס איז דער בִּיד מִשֶּׁה, [והיה ראוי שיאמר בסתם כי] דער בורא כל עולמים האָט געזאָגט פֿאַר משה'ן, אַזוי ווי איבעראָל שטייט וַיִּדְבֵּר ה' אֶל מִשֶּׁה, שטייט נישט 'בִּיד' מִשֶּׁה.

## ישוב הקישיות והרקדוקים

קלג

הקדמה לישוב קושיא ט (באופן שני)

(עד אחר אות קסד)

קען [נאָך] זיין [אין] דעם ענין פון [ולא עוד אלא שהן] 'הפוכות', קאָן זיין. וועל מיר נאָך שמועסן שפעטער (באות קסו, קעא, קעז).

קלד

הקדמה לישוב קושיא יג

(עד אחר אות קנא)

איך זאָג נאָר [קודם] ווייטער, [ליישב תחילה] דעם וואָס איך האָב דאָ געזאָגט [בקושיא יג, על הפסוק] וַיִּדְבֹּר מִכֶּם חֲמִשָּׁה מֵאָה, וואָס דער מהרש"א פרעגט [על תירוצו התוספות בסוטה, וכן הקשה באורי החיים הק', דעל זה קשה] פון דוד המלך [שהתאנח על ב' מאות, דמזה מוכח לכאורה דגם בפרשת האזינו מיירי בהריגה ח"ו ולא רק ברדיפה].

קלה

הנה העיון הביא מהלוקט, וכן הביא ברש"י האזינו, דיש פלוגתא בזה בין ר' נחמיה ור' יהודה בהפסוק פי גוי אבד עצות הָמָה, וכן בשאר פסוקים הנאמרים שם, אם זה קאי על ישראל או על האומות

[נאָך] דער עיון יעקב פונעם [בעל] שבות יעקב זאָגט<sup>11</sup>, ער נעמט אַרויס פון ילקוט, אַז ס'איז אַ פֿלוגתא [אין דעם פון] רבי נחמיה מיט רבי יהודה'ן.

<sup>11</sup> ו'לדוגמא עיין בגמרא בבא קמא (סה.) ובבא מציעא (י.).

ו'ל הגמרא בבבא מציעא (נו.): תנו רבנן, וכי תמקרו ממקור לעמיתך או קנה 'מיד' עמיתך (בהר כה, יד), דבר הנקנה מיד ליד, יצאו קרקעות שאינן מטלטלים וכו'. מתקין לה רבה בר מלל, כל היכא דכתיב ידו ידו ממש הוא, אלא מעתה דכתיב (חקת כא, כו) וַיִּקַּח אֶת כָּל אֶרְצוֹ 'מִיָּדוֹ', הכי נמי דכל ארעא בידיה הוה נקיט לה, אלא מרשותו, הכא נמי מרשותו. וכל היכא דכתיב ידו לאו ידו ממש הוא (בתמיה), והתניא, אם המקצא תמצא 'בִּידוֹ' (משפטים כב, ג), אין לי אלא ידו, גגו חצירו וקרפיפו מנין, תלמוד לומר אם המקצא תמצא מכל מקום. טעמא דכתב רחמנא אם המקצא תמצא, הא לאו הכי הוה אמינא כל היכא דכתב ידו ידו ממש הוא. ותו תניא, ונתן בִּידָה (תצא כד, א) אין לי אלא ידה, גגה חצירה וקרפיפה מנין, תלמוד לומר ונתן מכל מקום. טעמא דכתב רחמנא ונתן, הא לאו הכי הוה אמינא כל היכא דכתב ידו ידו ממש. אלא כל 'ידו' ידו ממש הוא, ושאני התם דליכא למימר הכי אלא ברשותו.

<sup>12</sup> בעיון יעקב (על העין יעקב, סוטה יא.) הביא דברי התוספות ותירוצם, ומה שהקשה במהרש"א על זה (כמובא לעיל). ועל זה כתב: ולי נראה דלא קשה מידי, דאיתא שם בילקוט (האזינו רמז תתקמז) על פסוק זה וזה לשונו, פי גוי אבד עצות הָמָה וגו', רבי יהודה דורשו כלפי ישראל, ורבי נחמיה דורשו כלפי אומות העולם וכו'. וצריך להבין, דבמה פליגי, אלא צריך לומר דרבי יהודה [ד]דורשו כלפי ישראל סבירא ליה דמוכח דקאי על ישראל, דאי על

[וואָס?] זיי קריגן דאָך אין די פרשה דאָרטן [בכמה פסוקי פרשת האזינו] (וכדלהלן באות קלו).  
[ובאמת] דאָס שטייט אפילו נישט אַרויס בפירוש [שנחלקו] 'ביי דעם' [על הפסוק איכה  
ירדוף וגו', רק] אין די פרשה [יש פסוקים שנחלקו, ובהפסוק שלפני זה שנאמר שם] **כִּי גֹי אֲבָד  
עֲצוֹת** [וגו', אִיכָה יִרְדֹּף אֶחָד אֶלֶף וגו']. דמזה משמע ליה להעיון יעקב דפלוגתתם הוא גם על הנאמר  
אחריו אִיכָה יִרְדֹּף אֶחָד אֶלֶף [וגו']<sup>ט</sup>. [וראה עוד להלן באות קלח].

קלו

רש"י<sup>י</sup> ברענגט דאָך לעולם אויך די פֿלוגתא, [והעיון יעקב] ער ברענגט עס פון  
ילקוטי<sup>כ</sup>. רש"י ברענגט עס צי, [אז] ס'איז אַ ספרי לעולם, די גאַנצע זאך, דער מקור  
איז אין ספרי<sup>כב</sup>.

[דנחלקו על הפסוק] **כִּי גֹי אֲבָד עֲצוֹת הָמָּה וְאֵין בָּהֶם תְּבוּנָה** [וועד כמה פסוקים שלאחריו].  
איין מאן דאמר לערנט, חלילה אַז ס'גייט אַרויף אויף אידן. און איין מאן דאמר

האומות העולם, יהיה קשה להם קושיות התוספות דהיאך יהיה מדה רעה מרובה ממדת פורענות. ולא סבירא  
ליה כתיורן התוספות, דמהיכי תיתי יהיה קאי כאן לענין דריפה ולא הריגה, הא תחלת נפילה ניסה (משנה סוטה  
מד:), להכי דורשו כלפי ישראל, ולא קשיא קראי אהדדי, כי יש לומר דהתם מיירי כשהם צדיקים ביותר. ועוד יש  
לומר דהתם כתיב וְרָדְפוּ 'מִקֵּם' חֲמָשָׁה מָאָה, דהיינו מן החלשים שבהם, כדאיא במדרש וברש"י יש פרשת  
בחקותי, מה שאין כן בפרשת האזינו מיירי בגבורים. ולא ניחא ליה לאוקמי באומות העולם ולתרץ קושיות  
התוספות דהתם באומות העולם מיירי בגבורים שבהם והכא בישראל בחלשים, דיותר יש לחלק מיניה וביה. ○  
אבל רבי נחמיה דורשו כלפי אומות העולם, דסבירא ליה דחילוק זה בין גבורים וחלשים הוא דוחק, כיון דכתיב  
כִּי צֹרֶם מִקֶּרֶם, ולפניו גבורים וחלשים חדא מילתא, כי אין מעצור להושיע. וגם בפרשת בחקותי משמע דמיירי  
בצדיקים ביותר, להכי דורשו כלפי אומות העולם, ומכל מקום מדה טובה מרובה, דהתם הריגה והכא רדיפה  
בעלמא. ○ ואם כן לא קשה מידי, דסוגיא דמועד קטן על כרחך קאי אליבא דרבי יהודה דדורשו כלפי ישראל,  
דהרי משום הכי התאנח דוד, שהיה גבור, ולא הכה רק שמנה מאות ולא אלף, ואליבא דרבי יהודה על כרחיך לא  
סבירא ליה כתיורן התוספות, כי אין צורך לחלק כן, כיון דקאי גם כן לענין מדה טובה. אבל סוגיא דהתוספות  
דהכא (בסוטה) קאי אליבא דרבי נחמיה דקאי על אומות העולם, לזה מקשים התוספות, ומתרצים שפיר. ודק"ש  
שהוא ברור.

<sup>ט</sup> אבל באמת בדברי רבי נחמיה עצמו מבואר ב' הפשטים באיכה ירדוף וגו', ושתלי לפי הזמנים (וכדיבאר עוד  
בדברי רבינו להלן באות קמא), ומזה משמע דבפסוק דאיכה ירדוף יתכן שלא נחלקו בו ר"נ ור"י, אלא הכל מודים  
דהוא תלוי לפי הזמנים.

<sup>כ</sup> ברש"י פרשת האזינו (פסוק כו-מג) מכריע לדרכו לפרש קצת הפסוקים כלפי ישראל, וקצת הפסוקים כלפי  
האומות. ואחר כך בסוף שירת האזינו (פסוק מג) הביא דברי הספרי דלהלן, וז"ל: בפנים אחרים היא נדרשת  
בספרי, ונחלקו בה רבי יהודה ורבי נחמיה, רבי יהודה דורש כולה כנגד ישראל, ורבי נחמיה דורש את כולה כנגד  
העובדי כוכבים. רבי יהודה דורשה כלפי ישראל, אֶמְרָתִי אֶפְאִיָּהֶם, כמו שפירשתי (ברש"י לעיל, פסוק כו-כז), עד וְלֹא  
ה' פָּעַל כָּל זֹאת. כי גוי אֲבָד עֲצוֹת הָמָּה, אבדו תורתו שהיא להם עצה נכונה, וְאֵין בָּהֶם תְּבוּנָה, להתבונן איכה  
ירדוף אחד מן האומות אלף מהם, אִם לֹא כִּי צֹרֶם מִקֶּרֶם, כִּי לֹא כְצֻרָנוּ צֹרֶם, הכל כמו שפירשתי (בפסוק לב-מג),  
עד תליתו. רבי נחמיה דורשה כלפי העובדי כוכבים, כִּי גֹי אֲבָד עֲצוֹת הָמָּה, כמו שפירשתי תחלה (בפסוק כח-לא)  
עד וְאֵין בָּהֶם פְּלִילִים וכו' [ועיי"ש עוד באורך כל הענין, ואכמ"ל].

<sup>כא</sup> בילקוט שמעוני (האזינו רמז תתקמו), דהובא שם כל דברי הספרי דלהלן (בהערה כב, והערה כז).

<sup>כב</sup> בספרי פרשת האזינו (פסוק יז): כִּי גֹי אֲבָד עֲצוֹת הָמָּה. רבי יהודה דורשם כלפי ישראל, רבי נחמיה דורשם  
כלפי האומות. רבי יהודה דורשו כלפי ישראל, אבדו ישראל עצה טובה שנתנה להם, ואין עצה אלא תורה,  
שנאמר (משלי יד) לִי עֲצָה וְתוֹשִׁיעָה. וְאֵין בָּהֶם תְּבוּנָה, אין בהם אחד שיסתכל ויאמר 'אמש' אחד ממנו ורדף מן  
האומות אלף ושנים רבבות, אִם לֹא כִּי צֹרֶם מִכֶּרֶם. רבי נחמיה דורשו כלפי האומות. אבדו האומות ד' מצות  
שנתתי להם. וְאֵין בָּהֶם תְּבוּנָה, אין בהם אחד שיסתכל ויאמר 'עכשיו' אחד ורדף ממנו אלף ושנים יניסו רבבה,  
'לימות המשיח' אחד מישראל ורדף ממנו אלף ושנים רבבה, אִם לֹא כִּי צֹרֶם מִקֶּרֶם.  
ועיין עוד להלן שם (פסוק יח): כִּי מִגִּפְן סִדֹּם גִּפְנָם. רבי יהודה דורשו כלפי ישראל, רבי נחמיה דורשו כלפי  
האומות. רבי יהודה אומר וכו', חֲמַת תַּיִנִּים יֵינָם וכו'. רבי נחמיה דורשו וכו'.  
ולהלן שם (פסוק כב): וְאָמַר אֵי אֱלֹקֵינוּ. רבי יהודה דורשו כלפי ישראל, ורבי נחמיה דורשו כלפי האומות  
וכו'.

[לערנט] אַז ס'גייט אַרױף אויף די אומות העולם, וְאִין בְּהֶם תְּבוֹנָה, זײַ פֿאַרשטייען נישט, ס'גייט אויף די אומות העולם.  
[איז] אַ פֿלוגטאָ.

קלז

ובזה מתרין העיון יעקב קושית התוספות, והגמרא במועד קטן בענין שהתאנח דוד, זה קאי למאן דאמר  
ההפסוק איכה יִרְדֵּף וגו' קאי על ישראל, ואם כן גם התם בפרשת האינוני מיירי במדה טובה ולא במדת פורעניות  
און לויט דעם מאן דאמר אַז ס'גייט אַרױף אויף אידן [שאיכה ירדוף אחד מישראל אלף  
מהאומות], איז דאָך שוין נישט קֶשֶׁה די גאַנצע קֶשִׁיָא, תוספות'ס קשיא, וואָס ער  
פרעגט [דהלא צריך להיות] מדה טובה מרובה ממדת פורעניות. [וכן לא יוקשה קושיית  
מהרש"א על תירוץ התוספות, מהא דמצינו בגמרא מועד קטן בענין דוד המלך].  
[ווייל] די גמרא [במועד קטן בענין דוד המלך] קומט אויס ווי 'דער' מאן דאמר [בספרי,  
הסובר דגם בפרשת האינוני קאי על ישראל הרודפים. ונמצא דאין כאן מדת פורעניות, ולא שייך קושיית  
התוספות].

און תוספות פרעגט [נאָך] לויט דעם מאן דאמר נאָך, וואָס ער זאָגט אַז ס'גייט  
אַרױף אויף די גוים.  
אַזוי זאָגט דער עיון יעקב<sup>כ</sup>.

קלח

ובאמת לא מבואר להדיא בספרי דהפלוגתא קאי גם  
על הך פסוק דאיכה ירדוף וגו', אבל כן משמע התם

דער אָמַת, ס'איז נישט אַזוי שטאַרק מבואר [בספרי וילקוט] צי ס'איז אויף דעם פֿרַט  
[של הפסוק איכה יִרְדֵּף וגו'] די פלוגתא [של ר"י ור"נ], אַז מ'קוקט אַרײַן אין לשון. [וכדלעיל  
באות קלה. ויתבאר עוד להלן באות קמא].

קלט

ובאמת גם בעלי התוספות עצמן על התורה כתבו תירוץ זה של העיון יעקב דהפסוק קאי  
על ישראל, מלבד מה שכתבו תירוץ התוספות בגמרא דיתפרש על דריפה בלא הריגה

[און] דער אָמַת, תוספות אַליין זאָגט [אויך] דעם תירוץ, די בעלי התוספות אויף די  
תורה<sup>כ</sup> זאָגט דעם תירוץ [אויך].

<sup>כ</sup> ועיין במהרש"א במועד קטן (טז) שהעיר גם כן זה, וז"ל שם: ואמר שהיה מתאנח על מאתים דכתיב איכה  
יִרְדֵּף אֶחָד אֶלֶף. משמע ליה הכי, איכה יִרְדֵּף אֶחָד מ'מישראל' אֶלֶף מן האומות. ○ ורש"י בחומש פירש בהיפך,  
איכה יִרְדֵּף אֶחָד מ'מֵן האומות' אֶלֶף מישראל, כשהן בגלות. הוא על פי הספרי. ○ ואמר כאן (במור"ק), דודאי זו  
הברכה דאחד מישראל ירדוף אלף מהאומות ודאי נתקיים בימי דוד, ואם כן מאי רבותיה דח' מאות חלל, שהרי  
לא נתקיים בו איכה יִרְדֵּף אֶחָד אֶלֶף. וקאמר דודאי שהיה ראוי להתקיים בדוד, ועל זה היה מתאנח, ויצתה בת  
קול יָק בְּדָבָר אֹרְיָה וגו', שהחטא של הריגת אוריה במלחמה, גרם לו שלא הרג עוד ב' מאות חלל במלחמה.

<sup>כ</sup> בדעת זקנים לבעלי התוספות (ריש פרשתן): אם בְּחֻקֵּי וגו', וְיִרְדֹּפוּ מִכֶּם חֲמִשָּׁה וכו'. תימה שהרי חשבון זה  
אינו, דחמשה למאה הוי אחד שרודף עשרים, ומאה לרבעה הוא שאחד רודף מאה. ויש לומר דתפלת ציבור  
עדיפא. אי נמי הכי קאמר, ומאָה מִכֶּם, כלומר מאה מנינים של חמשה, רָבְכָה יִרְדֹּפוּ, דהכא נמי אחד לעשרים.  
ומיהו אותו חשבון דפרשת האינוני דכתיב איכה יִרְדֵּף אֶחָד אֶלֶף וְשָׁנִים יָנִיסוּ רָבְכָה, הוי אחד רודף חמשת  
אלפים. ○ ועוד קשיא מהתם, דהא אמרינן מדה טובה מרובה ממדת הפורענות, ולכאורה התם רצה לומר אחד  
מ'האומות' ירדוף אלף מישראל ושנים רבעה, והכא גבי טובה לא קאמר אלא אחד מישראל ירדוף עשרים. ○  
ונראה לי דהתם נמי רצה לומר שהרודפים ישראל והנרדפים עכו"ם, ולעיל קאי, לו חקמו יִשְׁכִּילוּ זאת, האומות  
יִשְׁכִּילוּ זאת, יְבִינוּ לֶאֱחָרֵיתָם, איך היה שרודף אחד מישראל אלף עכו"ם, דהיינו שמשון שהרג אלף פלשתים  
כדכתיב (שופטים טו, טז) בְּלַחֲי הַחֲמֹר הַכִּיתִי אֶלֶף אִישׁ. וְשָׁנִים יָנִיסוּ רָבְכָה, זה יהונתן ונערו (שמואל א' יד, ו-כג). אַם

צוויי תירוצים זאָגט ער, איין תירוץ זאָגט ער דעם וואָס ער זאָגט [בהתוספות] אין די גמרא, אַז ס'איז נאָר רַדִּיפָה, נישט הַרִיגָה.

און איין תירוץ זאָגט ער [כהענין יעקב] אַז דאָס גייט אַרויף אויף אידן. ער זאָגט אַליין 'דעם' תירוץ.

[און] ער ברענגט נישט קיין פלוגתא אין דעם, ער ברענגט [עס] נישט. כאַטשיג רש"י (בהאזינו) ברענגט דאָך [עס].

זעט אויס ער האָט נישט געלערנט אַז דאָס איז אַ פלוגתא, ער זאָגט פון זיך אַליין אַ סברא, אַז מ'קען זאָגן אַז דאָס גייט אַרויף אויף אידן.

אַזוי זאָגט די בעלי התוספות דאָ [בפרשתן] אויף די תורה.

קמ

ובתנא דבי אליהו מפורש כן, דקאי תך פסוק על ישראל

אין תנא דבי אליהו<sup>16</sup> שטייט אויך אַרויס בַּפִּירוּשׁ, [אַז] ס'גייט אַרויף אויף אידן, [דער] אַיִכָּה יִרְדָּף אֶחָד אֶלֶף.

קמא

וגם בספרי אף דאין מפורש כן לענין פלוגתת ר"י ור"ג, אבל מפורש התם דתלוי לפי הוכחות, דאם זכו ועשו את התורה מתפרש על ישראל, ועכשיו כשלא זכו מתפרש על האומות, אבל לעתיד לבא יתפרש על ישראל שהם יהיו הרודפים

נאָר אַזוי ווי מ'זעט אין ספרי, זעה איך אַזוי.

צוויי מאָל רעדט ער דערפון. איין מאָל זאָגט ער<sup>17</sup>, עכשיו איז ירדוף אחד פון די גוים [את ישראל, און] לימות המשיח וועט זיין פאַרקערט, וועט זיין ירדוף אחד פון די אידן [את הגוים]. אַזוי זאָגט דער ספרי [קודם].

און שפעטער זאָגט ער אַזוי<sup>18</sup>, אַיִכָּה יִרְדָּף אֶחָד אֶלֶף, זאָגט ער הֵייתָם מִבְּקָשִׁים, עטס האָט געבעטן ס'זאָל זיין יִרְדָּף אֶחָד אֶלֶף, פון 'ענק', אָבער איך קען נישט געבן די בקשה, צוליב ווייל מ'האָט נישט עוסק געווען בתורה, לא עשיתם בתורה, עטס האָט נישט מקיים געווען די תורה, איבערדעם חלילה איז ביי זיי<sup>19</sup> אַיִכָּה יִרְדָּף אֶחָד אֶלֶף. אַזוי זאָגט ער דאָרט אין ספרי.

קמב

זעט אויס אין ספרי אַליין, אַז [לעולם] דאָס איז אַ ברכה, [אַז] ווען מ'האַלט די תּוֹרָה, גייט עס אַרויף אויף אידן, זאָגט דער ספרי אַרויס בַּפִּירוּשׁ. נאָר ווייל מ'האַלט נישט די תּוֹרָה, גייט עס אַרויף אויף די אומות. אַזוי זאָגט ער אַרויס אין ספרי.

לא פי צונחם מקרבם לאומות ביד אלו, ויהי הסגירה, ואם כן היה להם להבין שה' פעל כל זאת. ○ אי נמי, הכא רודפים והורגים קאמר, כדכתיב ונפלו אֲבִיכֶם לִפְנֵיכֶם 'לְחַרְב', אבל התם יניסו כתיב, אבל לא הורגין.

<sup>16</sup> בתנא דבי אליהו (פרק ג): אמר דוד לפני הקב"ה, רבונו של עולם מפני מה אני חסר מאתים. אמר לו, דוד בני, לא כן כתבתי בתורתי וירדפו מכם חמשה מאה, אף על פי שאין בכם דברי תורה, אלא דרך ארץ ומקרא בלבד. אבל אם תעשו דברי תורה, איש אחד מכם ירדוף אלף, שנאמר איכה ירדף אֶחָד אֶלֶף. אבל אתה עשית רצוני, ולא עשית כל רצוני, שנאמר רק בדבר אוריה החתי, לפיכך אתה חסר מאתים.

<sup>17</sup> בספרי פרשת האזינו (פסקא יז), המובא לעיל בהערה כב.

<sup>18</sup> בספרי שם (פסקא יח): לו חקמו יִשְׁכִּילוּ זאת. אילו נסתכלו ישראל בדברי תורה שניתנה להם, לא שלטה להם אומה ומלכות וכו'. אַיִכָּה יִרְדָּף אֶחָד אֶלֶף. אם לא עשיתם את התורה, היאך אני עושה הבטחתם, הֵייתָם מִבְּקָשִׁים שיחא אחד מכם רודף אלף ושנים יניסו רבבה, עכשיו אחד מן האומות רודף אלף ושנים יניסו רבבה.

קמנ

ובאמת קשה קצת לפרשו על לעתיד ממש, שהרי לעתיד נאמר  
אָנְשָׁה כְּלָה בְּכָל הַגּוֹיִם, ולא יצטרכו עוד ישראל לרדפם

לכאורה ער זאָגט לימות המשיח וירדוף אחד מישראל אלף מהגוים, וקשה להלא [לימות  
המשיח וועט דאך זיין אָנְשָׁה כְּלָה בְּכָל הַגּוֹיִם (ירמ' ל, יא), [א] דער בורא כל עולמים  
[אליין וועט זיין] יִצְאָה ה' וְנִלְחַם בְּגוֹיִם (זכרי' יד, ג), [וואס כן] וואָס דאָרף ער זאָגן [על אותו זמן,  
שישראל ירדפו אותם. וכי] דעמאָלטס דאָרף מען [נאך] שוין האָבן איכָה יְרַדֵּף אֶחָד אֶלְפִי ?

קמנ

אבל באמת מתפרש כן גם במשך כל הדורות, דבורר שעושין רצונו של מקום מתפרש על ישראל, ומתהפך תמיד  
פירוש הפסוקים, לפי הוכחות שבורר. והוא כעין מה שהביא הרגל בשם הבעש"ט לענין כל גזירה רעה, שביד  
הצדיקים להפוך צירוף האותיות של הגזירה באופן שיתהפך להתפרש לטובת ישראל, וכגון להפוך אותיות 'נענע'  
לאותיות 'ענג'

נאָר לויטן ספרי [דמפרש דהפסוק מתפרש פעם כך ופעם כך] זעט מיר אויס [א] דאָס  
שטימט מיט די דיבורים פונעם בעל שם טוב הקדוש, [וואָס] דער דגל ברענגט אין  
יענע וואָכעדיגע סדרה<sup>כ</sup> פונעם בעל שם טוב הקדוש [א] אַ גִּזְרָה קומט אַראָפּ מיט  
אוֹתִיּוֹת, און צדיקים קענען מִהֶפֶךְ זיין די אוֹתִיּוֹת [לטובה].

<sup>כ</sup> בדגל מחנה אפרים ריש פרשת אמור: אָמַר אֵל הַכֹּהֲנִים בְּנֵי אֶהֱרֹן לִנְפֹשׁ לֹא יִטְמָא בְּעִמְיוֹ. ואיתא במדרש (ויקרא  
רכה כו, א) אָמַר אֵל הַכֹּהֲנִים, אָמְרוֹת ה' אָמְרוֹת טְהוֹרוֹת (תהלים כ, ז), משל [וכו'], עיין שם, והוא תמוה. ○ ואבאר  
לפי קט שכלי, כי הנה ידוע מאא"ז זלזה"ה [הבעש"ט] והיה מרגלא בפומיה תמיד על פסוק (משלי טז, יד) חֲמַת  
מֶלֶךְ וגו' וְאִישׁ חָכֵם יִכְפָּרָנָה, ואמר על מעשה שהיה בק"ק זאסלאב יצ"ו, שהיה שם פחד גדול, עד שברח כבוד  
הרב המנוח מו"ה דוד אב"ד מאוסטרהא [הוא ר' דוד האלפרין זצ"ל מתלמידי הבעש"ט וראש ועד ארבע ארצות, שהיה  
מתחילה אב"ד אוסטרהא ואח"כ אב"ד זאסלאב, ואח"כ היה גם מתלמידי המגיד ממעורטש ור"פ מקאריץ זצ"ל (והרה"ק ר'  
מנחם מענדל המכונה השרף מקאצק היה בן בתו), ונרפס ממנו ספר דרכי ציון], ווא"ז ז"ל [הבעש"ט] היה בק"ק  
קאמינקא, ואמר שיהיה שם פחד קשה. ואמר פירוש הפסוק הנ"ל, ושוורש הדברים, כי מפי הקב"ה יוצא אותיות  
להנהגת העולם, וכשבא לעולמות [התחתונים], האותיות מצטרפים לפי המקבלים, הן לטב, ולהיפוך ח"ו. וכשיש  
צדיק שהוא חכם בעולם, וידוע האותיות שיצאו מפי הקב"ה, אף על פי שהם מצטרפים חלילה שלא לטובה,  
יוכל להפך הצירופים על ידי חכמתו ותפלתו, כמו מן מת' תם', ומן נענ' ענג', הכל לפי האותיות של הגזר דין.  
וסיפר שכן עשה בזאסלאב, שראה שיצאו צירופים לא טובים, ועשה מהם צירופים אחרים, ונשאר רשימתן  
'פחד', והבין זה כי זה כלל גדול. ○ והוא (תהלים קלב, יח) אוֹיְבֵי אֵלֵי שִׁבְתָּ וְעָלִיו יִצְיִן נְרוֹר, עיין שם מה  
שכתבתי במקום אחר כמה פעמים שבעה, כי תשא, מצורע, ושופטים), שיוכל האדם החכם העובד ה' להפוך  
מצירופים לא טובים, לצירופים טובים, ולהשליך הצירופים לא טובים על שונאי השם. ○ והוא פירוש הפסוק  
(תהלים שם), אָמְרוֹת ה' אָמְרוֹת טְהוֹרוֹת, כי מפי עֲלִיּוֹן לא תֵצֵא הָרְעוֹת וגו' (איכה ג, לח), ואף על פי שלפי המקבלים  
הם מצטרפים בצירופים לא טובים, מכל מקום החכם יכול לִהְפֹּךְ הדבר. והוא (תהלים שם) כִּסְף צָרוּר, היינו  
האותיות 'כוספים' ומתאזים 'צירופים' טובים, כאשר יצאו מעולמות החיים והטובים, כי כל דבר מתאזהר  
לשוורש, והבין. והוא (שם), בְּעָלִיל לֶאֱרֹץ, פירוש אף שנתגלה בארץ לפי המקבלים, מכל מקום מִקְצֵה שְׂבָעִתִּים  
(שם), היינו שבעה פעמים שבעה, כמו וְאִם הַחֲמָה יִהְיֶה שְׂבָעִתִּים (ישעיה ל, כז), והוא בחינת החמשים אשר הוא  
שוורש הכל, ושם נמתקים הדינים בשוורשם, והבין. ○ והוא פירוש המדרש, כי ידוע (תקוני זוהר דף ח.) כי באותיות  
יש בחינת נפש רוח נשמה, והיינו האותיות הם הנפש, והנקודות והטעמים הם בחינת רוח ונשמה, כאשר  
ביארתי במקום אחר. ולזה רימזה התורה הק' - אשר דרכיה דרכי נועם ואור פני המלך העליון - הדרך אשר  
יעשה האדם וחי בהם וגו', אָמַר אֵל הַכֹּהֲנִים, היינו החכמים העובדים את ה', לִנְפֹשׁ לֹא יִטְמָא בְּעִמְיוֹ, היינו  
שלא יניחו להיות מצטרפים האותיות שהם בחינת 'נפש' כפי 'המון עם' המקבלים אותם בצירופים לא טובים,  
רק בידם מסורים הדברים לצרפם וליחדם בשרשיהם העליונים, ולהפך אותם מרעה לטובה ופונעם לענג, כמו  
שכתבתי (בפרשת משפטים, מצורע, חוקת, ושופטים) על פסוק וְעַל פִּיהֶם יִהְיֶה כֵּל רִיב וְכָל נֶעֶם (דברים כא, ה). כל זה הוא  
מרומו בפסוק, אך הוא מוסתר בפסוק, ובא המדרש ופירש את הדברים על פי פסוק אָמְרוֹת ה' אָמְרוֹת טְהוֹרוֹת,  
כאשר פירשתי לעיל, ומהו תבין פסוק אָמַר אֵל הַכֹּהֲנִים לִנְפֹשׁ לֹא יִטְמָא בְּעִמְיוֹ, מה שמרומז בזה כאשר בארתי  
והבין. ○ ועיין מה שכתבתי (עיי"ש בפרשת בחר) על מאמרים ז"ל (אבות ה, א) כל האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה  
לעולם, כי הוא אומר אותו דבר כמו שהוא בעולם העליון, בצירופים של חיים ושל אמת שיצאו מפי הקב"ה  
מקור החיים, והוא כוונת 'בשם אומרו', ועל ידי זה מביא גאולה לעולם, היינו שהוא גואל את העולם בזה כנ"ל,  
והבין.

לְמַשָּׁל זָאָגַט ער, אַז ס'קומט אַראָפּ אַ גְזִירָה פֿון [אותיות] 'נִגְע' קאָן ער מאַכן פֿון נִגְע 'עֲנָג', [שהוא] די זעלבע אותיות.  
אַזוי זָאָגַט דער בעל שם טוב הקדוש.

קמה

ובזה פירשתי בפרשת תזריע העבר לשון הפסוק וְהָיָה נִרְפָּא נִגְע הַצָּרַעַת מִן הַצָּרוּעַ, דלכאורה היה ראוי לומר להיפוך, שהצרוע נתרפא מן הנגע. אבל לדברי הבעש"ט הכוונה כי 'הנגע' עצמו מתרפא, שיתרפכו צירופי אותיותיו על ענין 'עֲנָג'

מיט דעם האָב איך געטייטשט<sup>כט</sup> [בביאור הפסוק] וְהָיָה נִרְפָּא נִגְע הַצָּרַעַת מִן

הַצָּרוּעַ (מצורע יד, ג).

נו [לכאורה] האָט ער דאָךְ געדאַרפֿט צו זאָגן [אז] 'דער צָרוּעַ איז געהיילט געוואָרן פֿון דער נִגְע', אָבער נישט [אז] 'די נִגְע' איז געהיילט געוואָרן פֿונעם צָרוּעַ.

[אמנם לדברי הבעש"ט הק' נמצא] דאָס איז דער פֿשט טאַקע, די 'נִגְע' אַליין האָט געהאַט אַ רפּואַה, [שנתהפך לאותיות 'עֲנָג'. וזה נגרם ובא מן הַצָּרוּעַ, כי] אַז דער 'צָרוּעַ' האָט געטון תְּשׁוּבָה, האָט דער כֹּהֵן געקענט מְהֵרָה זיין [די אותיות, אז] די 'נִגְע' אַליין איז געוואָרן דערפֿון 'עֲנָג', [וזה שאמר הכתוב] וְהָיָה נִרְפָּא נִגְע צָרַעַת.

קמו

על כל פנים דער בעל שם טוב הקדוש האָט אַזוי געזאָגט.

קמו

ועל דרך זה נראה בכוונת הספרי שם, כי פירוש הפסוקים מתהפכים, אם יהא קאי על ישראל או על האומות, ותלוי לפי הוכחות שבדור

איבערדעם קאָן זיין אַזוי, זעט אויס אַזוי [דער פֿשט] אין ספרי.

דעס איז אַמאָל [בכל אופן] אַראָפּגעקומען [א השפעה פון] אִיכָה יִרְדָּף אַחַד אֱלֹהֵי, [אז] חלילה אַם לא תִשְׁמְעוּ, אַז מ'זינדיגט, איז עס אויף אומות [שהם הרודפים]. אָבער אַז ס'ווערט אַ דור מְתוּקָן, ווערט עס 'נְתִיבָה' [לשובה, שישראל הם הרודפים. וכן הוא תמיד בכל הדורות, שפירושו תלוי לפי זכותי הדור, ובפרט בזמן הבית, וכגון בימי דוד. ולדוגמא נקט בספרי לימות המשיח].

קמה

וכעין זה מפרש הישגמח משה במה שאמרו במדרש על הפסוק והמים להם 'חֲמָה', דנתמלא הים 'חֲמָה' על ישראל, וכשהשיב לו הקב"ה כי ישראל לא חטאו אלא מתוך שעבוד וטירוף הדעת, מיד אותה החימה החזירו על המצרים.

וביאר שם דהו משום שהמצרים היו הגורמים על מה שחטאו ישראל

[וכענין דברי הבעש"ט] כעין זה שטייט אין ישגמח משה פרשת שמות<sup>ל</sup>, זאָגט דער

<sup>כט</sup> במה שהוסיף רבינו על ס"ג מצורע תשכ"ז בשעה שעבר על הכתבים, ונדפס בדברי יואל מצורע (עמוד תלו, ד"ה ועפ"י). [ונסעודה שלישית הזכיר רבינו קושיא זו בין הקושיות, אבל לא סיים למילתיה לתרץ זאת, לאחר שנתאך הדרוש, והשלימו אחר כך על הכתבים. ובוה יובן גם דיוק לשון רבינו כאן שאמר בזה"ל, מיט דעם האב איך 'געטייטשט', ולא אמר בלשון 'צעזאגט' כדרכו בשאר מקומות].

<sup>ל</sup> בישגמח משה פרשת שמות (עה"פ ואמרת אל פרעה): והנראה לי בהקדים לביאר המדרש (ילקוט, והובא להלן) וְהַמִּים לָהֶם 'חֲמָה' (בשלח יד, כט), 'חֲמָה' כתיב, שנתמלא עליהם הים חֲמָה להטביעו, מיד אותה חֲמָה שנתמלא על ישראל, החזירו על מצרים, הדא הוא דכתיב (שם, כח) וַיִּשְׁבּוּ הַמִּים, ששבו מישגמח על מצרים. ○ דזה תמוה, וכי יעביר הקב"ה דינא בלא דינא ח"ו, דחימה של ישראל יהיה על מצרים, הלא די להם בשלהם, וְקָל אָמוּנָה וְאֵין עָוֹל (האזינו לב, ד). ○ אבל יובן כפשוטו, על פי מדרש אחר (ילקוט שם) שטען השר של מצרים מה נשתנו אלו מאלו, הללו עובדי עבודה זרה והללו עובדי עבודה זרה, והשיב ית' אתה דן שוגג כמזיד ואונס כרצון, כלום עבדו אלא מתוך שיעבוד [וטירוף הדעת] וכו'. וידוע מה שפירש השל"ה הק' (תבא כו, ו) הפסוק וַיִּרְעוּ אֲתָנּוּ

ישמח משה [בביאור דברי המדרש וואָס] ס'שטייט<sup>לא</sup> [דבשעה שעמדו על הים] נתמלא הים חמה [וטען] מה בין אלו לאלו, האָט מען געענטפערט הָלָלוּ מִתּוֹךְ שְׁעָבוֹד וְטִירוֹף הַדַּעַת [והללו ברצון]. האָט דער בורא כל עולמים [גענומען] אותה הַחֲמָה [און דאָס] האָט מען איבערגעקערט אויף די מצריים.

פרעגט ער אַ קשיא, וְכִי דִינָא הָכִי. [נו] הכלל, האָסטו פֿאַרענטפערט [שאין ישראל] אשמים, כי לא עשו אלא מתוך שעבוד וטירוף הדעת], אָבער וואָס עפעס [איז] די חֲמָה וואָס ס'איז געווען [על ישראל, החזירה על המצריים].

קמט

נאָר [ווייל] וואָס האָט מען געזאָגט [בהתירון, שישאל לא עבדו אלא] מִתּוֹךְ שְׁעָבוֹד וְטִירוֹף הַדַּעַת.

נו 'ווער' איז דאָס שולדיג געוועזן [על מה שהיו ישראל במצב כזה]? די 'מצריים' האָבן דאָך [פאָר] זיי געמאַכט דעם שְׁעָבוֹד וְטִירוֹף הַדַּעַת [שהיה על ישראל, ובוה הוא שהחטיאו אותם], זענען 'זיי' דאָך שולדיג [על מה שחטאו יסאל], ממילא קומט עס אויף 'זיי' [על המצריים].

קנ

ישוב קושיא יג  
(עד אחר אות קסד)

וכן לענינינו, אף שהכתוב איכה יירוד מתפרש על האומות שהם הרודפים, מ"מ אם זוכין מתהפך שוב להתפרש על ישראל שירדפו את האומות, שהם גרמו להחטאים. ובכן לא קשה ממה שהתאנה דוד, כי בדורו היה דוד זכאי, ולכן התאנה על שנחסר לו מאתים

[וכמו כן לענינינו]. ווען אידן טוען תשובה, און ווען ס'איז דא רחמים וחסדים אויף אידן, ווערט עס איבערגעדרייט, די זעלבע ווערטער. [ווייל] דער איכה ירדה אחד אלה, איז משמש אויף ביידע [וועגן].

מיט דעם איז פֿאַרענטפערט די גאַנצע זאך [כל הענין שנתקשו בזה על תירון התוספות, ממה שהתאנה דוד, כי בדור זכאי מתפרש על ישראל שהם הרודפים, ולזה התאנה על מה שנחסר לו מאתים].

קנא

התחלת ביאור תירון התוספות

ומה שכתבו התוספות שאמרו בתירוצם דמתפרש על רדיפה בלא הריגה, הכוונה דבזמן דמתפרש על האומות שהם הרודפים, אז הכוונה על רדיפה בלא הריגה, כי אף שהם רודפים בכוונה להריגה ח"ו, אבל הקב"ה מצילנו מידם ע"י שתוף מרת הרחמים עם מרת הדין להמתיקו. אבל בזמן שמתפרש על ישראל, אז שפיר הכוונה על הריגה ממש, כי על הצלת האומות לא נהוג ענין המתקת הדין ברחמים

נאָר וואָס דען, [התוספות בתירוצם ביארו עוד כי] דער חילוק איז דאָס [בין אם מתפרש על

המצרים וגו' (תבוא כו, ו), שעשו אותנו רעים וחטאים. ועל פי זה יבא על נכון המדרש הנ"ל, אותה חמה החזיר על מצרים, כי הם הגורמים, וישראל אנוסים.

<sup>לא</sup> בילקוט שמעוני בשלח (רמז רלד): וְהָיָה לָהֶם 'חֲמָה'. שירד ס"מ ואמר לפניו, רבונו של עולם, לא עבדו ישראל עבודה זרה במצרים (בתמיה), ואתה עושה להם נסים. והיה משמיע קולו לשר של ים, ונתמלא עליהם 'חמה', וביקש לטבען. מיד השיב לו הקב"ה, שוטה שבעולם, וכי לדעתם עבדוהו, והלא לא עבדוהו אלא מתוך שְׁעָבוֹד וּמִתּוֹךְ טִירוֹף דַּעַת, וְאַתָּה דָן שְׂוֵגָה קְמוּזִי וְאוֹיֵס קָרְצוֹן. כיון ששמע שר של ים, אותה חמה שנתמלא על ישראל, הִחְזִירָהּ עַל מִצְרַיִם, שנאמר (שם, כח) וַיִּשְׁבוּ הַיָּם, ששבו מישראל על מצרים.

ישראל ובין אם מתפרש על האומות, כי אצל האומות מתפרש רק על רדיפה בלבד, אַז ווען אפילו דער חטא איז גורם, און ס'ווערט איבערגעדרייט [דער פֿשט שלא לטובה, הוא רק רדיפה ולא הריגה. משא"כ כשמתפרש על רדיפת ישראל את הגוים, מתפרש גם על הריגה ממש].  
[ווייל] לעולם ברויך דאָס צו זיין 'ביי אידן', דער איכּה ירדף אַחַד אֶלֶף, [שהמה ירדפו את האומות], אַזוי כְּסֶדֶר [בכל הדורות, דאָרף זיין אַזוי דער פֿשט], אפילו נאָך 'פאַר' ביאת המשיח.

נאָר [ווען] דער חטא איז גורם [נתהפך הפשט על רדיפת האומות], און אַז ס'קומט אויף די גוים [כשעליהם קאי הפשט ח"ו, איז] אף על פי כן איז עס מיט רַחֲמִים, [אַז] דער בורא כל עולמים שיתף מדת הרחמים [עם מדת הדין]<sup>26</sup>, [אַז] אפילו [ווען] זיי רוד־פֿן, [אַבער אין] די לעצטע רגע איז דער בורא כל עולמים מַצִּיל - מַצִּיל פון הריגה - די וואָס מ'ברויך מַצִּיל זיין פון הריגה, [ולבסוף הוא רק רדיפה], דאָס איז עס [ולא יותר].  
אַבער ביי אידן אַז ס'איז, [כשהפסוק מתפרש כראוי על רדיפת ישראל את האומות], איז עס 'בְּמִלּוּאוֹ', מֵאֵן יִימָר לָן [שיתפרש אז רק רדיפה ולא הריגה, והלא] מ'מאַכט נישט קיין הַשְׁתַּנּוּת [המדות וההנהגה העליונה] פֿאַר די גוֹיִם/ס וועגן, [וממילא כשאין הפסוק איכּה ירדף] ביי אידן, איז טאַקע די רַדִּיפָה [משמע על] הַרִיגָה, אַזוי ווי תוספות זאָגט [על הפסוק 'ירדפו' מִכֶּם חֲמִשָּׁה מָאָה].

קנג

ולכן בתוספות על התורה כתבו ב' התורצים, הן דמתפרש על רדיפה בלא הריגה, והן דיכול להתפרש על ישראל, ולא כתבו זה בלשון פלוגתא, כי באמת תרוייהו איתניהו, דפירוש הפסוק מתהפך לפי זכותי הדור

איבערדעם זענען די ביידע תירוצים אַמֶּת [הן מה שכתבו התוספות בגמרא דמתפרש על רדיפה בלא הריגה, והן הא דיכול להתפרש על ישראל].

- דוד המלך קאָן זיין האָט מִתְאַוֵּן געווען [כדלהלן באות קנג]. -

איבערדעם זאָגט די בעלי התוספות [על התורה] ביידע תירוצים, [ובמשמעות כזה אַז] ס'איז נישט קיין פלוגתא. [ווייל באמת] מ'איז נישט מְחוּלָק אין דעם, די צוויי מאן דאומרים [רבי יהודה ורבי נחמיה] איז נישט קיין פֿלוגתא [בזה הפסוק איכּה ירדוף וגו', רק שיש ב' האופנים בזה, ותלוי הכל לפי הזכותם].

קנג

ובימי דוד ושלמה היה הדור מתוקן וזכאי, ועל כן בימיו בודאי נתפרש הפסוק לטובה ישראל, וא"כ היה מתפרש על הריגה ממש, ולזה התאנה דוד על שהרג עוד מאתים מהם עד אלף

[והנה] דוד המלך [איז דאָך] הוא הַגִּבֹּר הוֹקֵם עָלֵי<sup>27</sup>, [און] ס'איז נישט געווען [נאָך] אַזאַ דור מְתוּקָן, ווי בימי דוד ושלמה.

[ולכן] האָט ער גערעכנט [בימיו, אַז] 'היצט' איז די צייט, אַז ס'ברויך צו זיין די גאַנצע אֶלֶף, ס'איז 'די צייט' [להתפרש כך הפסוק איכּה ירדוף וגו', כלפי ישראל. ולזה התאונן על שהיה חסר לו מאתים מחשבון אלף].

<sup>26</sup> וכלשון רש"י בפרשת בראשית (א, א): שבתחלה עלה במחשבה לבראותו במדת הדין, וראה שאין העולם מתקיים, והקדים מדת רחמים ושתפה למדת הדין.

<sup>27</sup> וכדמפרש בגמרא מועד קטן (טז:) ועבודה זרה (ה): מאי דכתיב (שמואל ב' כג, א) נאם דָּוִד בֶּן יִשִׁי וְנָאִם הַגִּבֹּר הֶקֶם עָלַי, נאם דוד בן ישי שהקים עולא של תשובה.

ובמדרש שמואל (פרשה ט): נאם הַגִּבֹּר הֶקֶם עָלַי. על שקיים עולא של תורה, כְּעוֹלָה של מלכות.



הָאֵט דער בורא כל עולמים געזאָגט ניין, ס'פעלט נאָך די צייט [לענין זה, בְּדָבָר אֲוִיָּה הַחַתִּי].

קנר

איז דאָס קודם פֿאַרענטפערט [מה שהקשו במהרש"א ואור החיים הק' על תירוצ התוספות, מהא דהתאנח דוד על מאתים].

ווייל דער אָמַת זאָגט דאָך דער ספרי אליין, כאָטשיג ס'גייט אַרויף אויף גוים, [אַבער] אַז ווען מ'זאָל האַלטן די תורה דאָרף עס אַרויפגיין אויף אידן, איז איין תירוצ.

קנה

#### ביאור קושית התוספות

ומה שהקשו התוספות מתחילה, ולא נוחא להו לפרש כתיובין האור החיים הק' דבכאן מיירי מן החלשים והתם מן הגבורים. היינו משום דאף שמבואר בתורת כהנים כי ורדפו מכם מיירי בחלשים, אבל מבואר פירושו בתנא דבי אליהו, דחלשים היינו שיש להם מקרא ודרך ארץ, אלא שאין להם משנה וגמרא, וא"כ גם בהנך חלשים בודאי צריך שתהיה מרתם מרובה ממה שנאמר בהגוים, ולכל הפחות יהיה בשוה ממה שאמר בגוים, ולא שיהיה עוד נגרע מהם. ולכן שפיר הקשו התוספות

און ווידעראום ווען ס'איז אפילו אויף גוים, [ולהבין] תוספות'ס קשיא ווידעראום, [כוננת התוספות הוא, ווייל] טאַקע אָמַת [דיכולין לפרש דמה שנאמר וְרָדְפוּ מִכֶּם חֲמִשָּׁה מָאָה, מיירי] חלילה אַז מ'איז נישט ראוי [לגמרי], 'מַכֶּם' מן החלשים [שבכם, אמנם] ווי ער זאָגט [בתנא דבי אליהו<sup>לה</sup> דהכוונה] אַז מ'האָט נאָר מַקְרָא און דָּרָךְ אַרְץ אַלִיין, [אכתי קשה שהרי] אַלץ איז מען דאָך מער [ראוי] פון די גוים.

דאָס איז נישט די קשיא [שבתוספות, דהרי אמרו מדה טובה מרובה] יותר על [אחת] ת"ק פעמים, [שאם כן היה דוד צריך להתאנח על 'ת"ק אלף']. וואָרן ער פרעגט [בתוספות רק] אַז [אפילו] ס'זאָל נאָר זיין 'גלייך' [צריך להיות שעכ"פ אחד ירדוף 'אלף', והגם דלעולם] ס'ברויך דאָך זיין ת"ק פעמים מער, נאָר וואָס'זשע דען, ער מיינט נאָר [אַז] אפילו ווען ס'איז נישט אַזוי בְּשִׁלִּימוֹת, [וכנרמז בלשון] 'מַכֶּם', [הרי על כל פנים זה ודאי דלכל הפחות יהיה עכ"פ בשוה, ולא שיהא עוד פחות מזה].

קנו

לכאורה דער תורת כהנים זאָגט<sup>לה</sup> [אויך אַזוי, וְרָדְפוּ מִכֶּם] מן החלשים [שבכם. און] מיט דעם תירוצ בלייבט דער אור החיים הקדוש<sup>לה</sup>, אַז מ'מיינט נאָר פון די חלשים.

<sup>לה</sup> בתורת כהנים בפרשתן (פ"ב, ד): וְרָדְפוּ מִכֶּם חֲמִשָּׁה מָאָה, וּמָאָה מִכֶּם רַבְּכָה יִרְדְּפוּ. 'מַכֶּם', מן החלשים שבכם, ולא מן הגבורים שבכם.

<sup>לה</sup> באור החיים הק' (כו, ח) [בתיבוצו]: אשר על כן נראה דבין פסוק וְרָדְפוּ מִכֶּם חֲמִשָּׁה מָאָה, בין פסוק אִיכָה יִרְדְּף אֶחָד אֶלְף, אינו מדבר אלא בהריגה, ומה שהקשו ז"ל [בתוספות] נראה לתרץ על פי מה שאמרו בתורת כהנים וזה לשונם, 'מַכֶּם', מן החלשים שבכם, ולא מן הגבורים שבכם, עד כאן. ויש לדקוק למה כפל לומר 'ולא מן הגבורים', אלא הכוונה היא שבא לשלול שלא לפרש בדבריו שרצונו לומר אפילו מן החלשים, לזה פירש לא מן הגבורים. ועל פי הדברים הללו לא קשה, כי בפסוק זה לא הזכיר אלא ברכת החלשים שבישראל, שירדפו חמשה מאה וגו', וחלשים כיוצא בהם באימות העולם אינם אפילו עורכי מלחמה. ומה שאמר הפסוק אִיכָה יִרְדְּף אֶחָד אֶלְף מדבר בגבורים, ואומר 'אֶחָד' נתכוון לומר המיוחד שהוא הגבור, ולא הוצרך לומר הדרגה זו בישראל, כי ילמוד ממדת פורענות, שהרי מדה טובה מרובה. ◦ ומעתה שני דברים צוה ה' הטוב לעמו ישראל, הא' לא הגביל בה שיעור, והם גבורי ישראל, ועליהם הוא אומר בפסוק הראשון וְרָדְפָתָם אֶת אֲבִיכֶם וְנִפְלְאוּ גֹי' לְחֶרֶב, ואם נפשך עגמה עליך לדעת שיעור, צא ולמד מפורענות שנאמר אִיכָה יִרְדְּף אֶחָד אֶלְף, וכלל גדול הוא כי מדה טובה גְּדוֹלָה ממדת פורענות, ולפחות בְּהִשָּׁאָה, כמו שהוכיחו התוספות ז"ל (בסוטה שם) מההיא שאמרו (חגיגה

[ושם בפרשת האזינו נאמר איכה יִרְדֹּף 'אֶחָד' אֵלָּהּ, והיינו אחד המיוחד, שהוא מן הגיבורים שבהם].  
[ואם כן לכאורה קשה למה באמת לא תירצו גם התוספות כן, וכמו שמתרץ האור החיים הק'].

קנו

[קושיא יד]

[אמנם] לעולם [צריכין להבין גוף דברי התורה כהנים, דהלא] ביים בורא כל עולמים, אַז  
ס'איז סיי ווי סיי [על ידי] נְסִים, וואָס איז פֿאַרהאַנגן [לחלק בין] חלשים מיט שטאַרקע.

קנח

[ישוב קושיא יד]

נאָר וואָס דען, האָב איך געזאָגט<sup>ל</sup> [אַז] דער פֿשֶׁט איז [חלשים בתורה, ולא חלשים בכח]  
- אין תנא דבי אליהו<sup>כ</sup> שטייט עס אַרויס - [אַז] ער מיינט 'מִכָּם' אפילו אַזעלעכע וואָס  
זיי האָבן נאָר מקרא מיט דרך ארץ, זיי זענען נישט גענוג [זיך] מְשָׁלִים געווען אין די  
תּוֹרָה הַקְדוּשָׁה, זענען זיי חלשים, וואָרן זיי זענען שוואַכער מיטן כח [התורה].

קנט

המשך ביאור קושיית התוספות

אַבער על כל פנים זענען זיי נאָך אַלץ [מעלהם יותר מאומות העולם].  
[וממילא] תוספות'ס קשיא איז געווען, [דלכאורה הרי] אף על פי כן [מצינו כי] דער כלל  
איז 'לעולם' מדה טובה מרובה, [אזי] על כל פנים ווען ס'איז ביי אידן די מדה [של]  
רדיפה [להגוים], ברויך עס צו זיין שטאַרקער ווי ביי די אומות [וכל שכן שיהיה לכל הפחות]  
בשוה, ואם כן האיד] צום סוף זאָל עס גאָר זיין שוואַכער ?  
על כל פנים אַזויפיל איז דאָך דאָ, מִקְרָא מיט דִּרְךָ אֶרֶץ וואָס ס'איז דאָ [כמבואר]  
בתנא דבי אליהו, וממילא] אפילו מן החלשים שבהם וואָס זיי זענען שוואַכער, [נאָטש זיי]  
זענען] נישט אַזוי ווי די גאָר גרויסע, על כל פנים [לכל הפחות] דאָרף עס נישט צו זיין  
'ווייניגער' פון די אומות.  
'דאָס' איז תוספות'ס קשיא.

[ולכן במכוון לא רצו התוספות לתרץ כתירוצ האור החיים הק', כי גם בעת קושייתם כבר הקשו]  
לאחר הנחה זו כי הפסוק ורדפו מכם מיירי מן החלשים שבכם. דעם כל זה קשה, דלכל הפחות לא יהא  
נגרע אצל ישראל ממה שנאמר אצל הגוים].

ה: כל העוסק בתורה יום אחד בשנה מעלה עליו הכתוב כאילו עסק כל השנה, והוכיחו מהאמור בפרשת  
מרגלים (שלח יד, לה) וגו' אֲשֶׁר תִּרְתָּם אֶת הָאָרֶץ יוֹם לְשָׁנָה וגו'. הרי שאין הכרח להיות גדולה, אלא שלא תמצא  
פחותה ממנה בענין, בהכרח תתחייב לומר שאחד מישראל יהרוג אלה לפחות, ולזה היה דוד מתאנח על תשלום  
האלף, כדי שלא תהיה מדת פורענות מרובה, כי דוד היה אחד המיוחד. ותמצא בדברי הימים (א' יב, טו) שאמר  
הכתוב אֵלֶּה מִבְּנֵי גִדְרָאשִׁי הֶעֱבָא אֶחָד לְמֶאֱהָ הַקָּטָן וְהַגָּדוֹל לְאֵלֶּה, הנה לפניך כי מה שאמר הכתוב חֲמִשָּׁה מֵאָה  
וּמֵאָה רִבְבָה, הם החלשים, ובוה גילה כי מה שאמר הכתוב אֵיכָה יִרְדֹּף 'אֶחָד' אֵלָּהּ, ירצה לומר אחד המיוחד,  
לא מהפחותים. o ומעתה הרווחנו קושיית יתור פסוק ראשון, שאמר וַיִּדְפְּתֶם אֶת אֲבִיבֵיכֶם. שמדבר בגבורים, ולא  
אמר שיעור, כי אין שיעור להם, שאפשר שאחד לחמש מאות אלה, ולפחות אחד לאלף כאמר בקללה אֵיכָה  
יִרְדֹּף אֶחָד אֵלָּה, והנחת ה' הדברים סתומים, שאין כל הגבורים שוים, ואין כל הזכיות שוות, ואין כל הזמנים  
שוות, יכול להיות שאחד ירדוף ריבוא, אלא לפחות אחד אלה.

<sup>ל</sup> עיין בחינה זו גם בס"ג בחקותי תשט"ז.

קס

### המשך ביאור תירוץ התוספות

ועל זה תירצו התוספות, דהתם כשמתפרש על הגוים שהם הרודפים, הוא מתפרש על רדיפה בלא הריגה לבסוף, כי הקב"ה מרחם על ישראל. אבל ברדיפה דהכא מתפרש על הריגה ממש, כי מה לו לרחם על הגוים. וא"כ שפיר יש כאן מדה טובה מרובה, ואין סתירה כלל מהכא להתם, אף כשמתפרש התם על הגוים

**ענטפערט תוספות, אין הכי נמי, ס'לאַזט זיך טאַקע אַזוי אויס (ברדיפה לחוד).**

**ס'איז ביידע אַמַת, די ביידע תירוצים [שכבעלי התוספות עה"ת].**

**ס'לאַזט זיך אַזוי אויס ביי די אומות העולם (ברדיפה לחוד), אפילו ווען ס'איז**

**[מתפרש הפסוק אצלם, אמנם] ביי דער 'אויספיר' העלפט דער בורא פֿל עולמים, [און]**

**מ'ווערט ניצול [מידם].**

קסא

**אַבער געוויינטליך [כשיש] חלילה רדיפות [סתמו הוא על הריגה חס ושלום, שכונת הרודף**

**הוא להרוג ח"ו].**

**[ווי] זיי פרעגן דאָך אַלע די קשיא [על תירוץ התוספות, דהתינח לשון ושנים] 'יָנוסוּ'**

**[רַבְּבָה] קען מען נאָך אויסטייטשן אַז מ'וועט אַנטלויפֿן, אַבער [הלשון] רדיפה זעט**

**נישט אויס [אַזוי, באומרו אִיכָה 'יִרְדָּף', שהרי] פֿאַרוואָס רודפֿט יענער, איז דאָך [עס] נישט**

**טייטש [ניסה והברחה, דאם לא כן] העט דאָך געדאַרפֿט שטיין 'יָנוסוּ', ס'שטייט דאָך**

**אַבער 'יִרְדָּף', נאָך וואָס רודפֿט ער, וואָס וויל ער.**

**[אמנם הכוונה, דלעולם הרי] רדיפה [שלהם] איז אַמאָל חלילה [בכוונה] אויף הריגה.**

**נאָר דער בורא פֿל עולמים עולמים העלפט, אַז מ'ווערט ניצול.**

קסב

**[וזהו רק כשהכתוב מתקיים] ביי די גוים [כשהם הרודפים חס ושלום], האָט דער בורא כל**

**עולמים רח־מִנּוּת, דער בורא כל עולמים וויל נישט מְכַלָּה זיין [אידן, איבערדעם אין] די**

**לעצטע רגע, ווער ס'ברוין ניצול צו ווערן, איז דער בורא כל עולמים [אים] מַצִּיל ..**

**[וממילא] איז עס נישט אַזוי שטאַרק [מה שנאמר ברדיפה שלהם].**

קסג

**אַבער [כשהכתוב מתקיים] פֿאַר אידן, ווען אידן זענען זוכָה, אַז 'ביי אידן' גייט דער**

**אִיכָה יִרְדָּף אַחַד אֲלֵף, [דעמאָלטס] איז עס בְּשָׁלִימוּת, טוט מען נישט פֿאַר די גוים**

**דירעקט [ענין הצלה], טוט מען נישט דירעקט, קיין דירעקטע הַשְׁפָּעָה, דירעקט קיין**

**הַשְׁגָּחָה פֿרָטִית [אַז] מ'זאָל זיי מַצִּיל זיין. 'פֿאַר וואָס, פֿאַר ווען' [ישגיחו עליהם להצילם].**

**איז דאָך נישטאַ [ביי זיי דער ענין, להיותם ניצולים לבסוף].**

**אַבער ביי אידן [שפיר שייך ענין השגחה בכדי להציל אותם, שהרי אצל ישראל] איז דעך דאָך**

**דאָ 'עפעס' אַ כֹּחַ הַקְדוּשָׁה [בכל עת וזמן], וואָרן ס'איז [על כל פנים] מְקַרָּא מיט דִּרְךָ אֶרֶץ,**

**[אפילו] ווען ס'איז נישט אַזוי בְּשָׁלִימוּת.**

**[ומצאנא] ס'איז אַ גרויסער חילוק פון 'די' רדיפה, צו 'יענע' רדיפה.**

**'דאָס' ענטפערט תוספות<sup>17</sup>.**

<sup>17</sup> ועיין כעיקר תירוצי רבינו, גם בהגהות אהבת איתן הנדפס בגליון העין יעקב (סוטה שם).



קסד

איבערדעם זענען די ביידע תירוצים אַמַת [ולכן על התורה כתבו התוספות שתי התירוצים, כי גם תירוצ התוספות בגמרא תלוי בזה].

קסה

ישוב קושיא ט (באופן שני)

והיוצא מזה כי ענין פסוקי הקללות, מתהפך פירושם לפי זכותי הדור, וכשווכין מתהפך לברכה, כי יתפרש באופן שיחולו הקללות על האומות ולא על ישראל

יהיה איך שיהיה, תמצית הדברים, דער אִיכָה יִרְדָּף אַחַד אֲלֶיךָ, און דער וִרְדָּפוּ מִכָּם חֲמִשָּׁה מֵאָה, דאָס איז געשטעלט אויף דעם [דתלוי לפי הזכותים שבדור. אַזוי ווי] די פרשה [כולה] איז געשטעלט אויף דעם [על אַם בְּחֻקֵּי תִלְכוּ וגו'], אַז לויט די מַעֲשִׂים אַזוי ווערט עס 'נְתִתֶּנְךָ' [הענינים המבואר בהפסוקים].

קסו

והשתא מבואר לשון המדרש ולא עוד אלא אֲנִי 'הוֹפֵךְ' לָכֵם הקללות לברכות, כי מתהפך פירושם לטובת ישראל

[וממילא] דאָס איז דער פֿשֵׁט דאָ [בהמדרש שבקושיא ט], דער [ולא עוד אלא] אֲנִי 'הוֹפֵךְ' לָכֵם [הקללות לברכות, שהפסוקים מתהפכים להתפרש לטובתם של ישראל]. דאָס קער אַלעס צו דעם אֲנִי 'הוֹפֵךְ'.

קסז

ביאור לשון הפייטן: קומי צאי מתוך ההפכה

בזמן הגלות מתהפך פירוש הכתובים שלא לטובת ישראל, ולזה מבשרים קומי צאי מתוך 'ההפכה' הלזו, באופן שיהזור ויהתהפך הכל לטובתן של ישראל

איבערדעם זאָגט מען (בזמר לכה דודי, לקבלת שבת), מִקְדָּשׁ מְלֹךְ [עיר מלוכה] קומי צאי מתוך 'ההפכה', לכאורה וואָס איז דער [לשון] 'הַפִּיכָה', וואָס איז נְתִתֶּנְךָ געוואָרן. נאָר ס'איז הופך געוואָרן [פשוטי המקראות], ס'איז נְתִתֶּנְךָ געוואָרן פון פריער, [שנתהפך מההוראה שהורו מקודם].

קסח

ביאור הפסוק: בְּמַהֲפַכַת סֶדֶם וְעַמּוּדָה

לפי פשוטו קשה הדין מצינו שיתקיים על כל ארץ ישראל, ענין הכתוב בְּמַהֲפַכַת סֶדֶם וְעַמּוּדָה

[ובזה יבואר גם כן וואָס] דער פסוק זאָגט (נצבים כט, כב) [על שעת החורבן בארץ ישראל, שהיא] 'בְּמַהֲפַכַת' סֶדֶם וְעַמּוּדָה. אָבער [לכאורה קשה דהרי] ס'איז 'דאָךְ' נישט נְתִתֶּנְךָ געוואָרן [ארץ ישראל, כמו סדום ועמורה ממש].

קסט

וברמב"ן מפרש דאין הכוונה על הפיכה ממש, אלא לדמות חורבן הארץ להפיכת סדום בזה לבר, במה שגודל העונש הוא עבור מה שבארץ ישראל חמור יותר חטאם ועונשם. אבל בלשון הפסוק אכתי דחוק הוא, דמשמע שיהיה ענין מהפיכה ממש

דער רמב"ן הקדוש זאָגט<sup>לח</sup> [לתרץ, דהכוונה] ווייל מ'זאָגט [דערמיט, אַז] אַזוי ווי דאָס

<sup>לח</sup> ברמב"ן וירא (יט, ה): ודע כי משפט סדום היה למעלת ארץ ישראל, כי היא מכלל נחלת ה' ואינה סובלת אנשי תועבות, וכאשר תקיא את הגוי כולו מפני תועבותם, הקדימה וקאתה את העם הזה שהיו רעים מכולם לשמים ולבריות, ושממו עליהם השמים והארץ, והושחתה הארץ בלא רפואה לעולם, מפני שבעבור טובה נתגאו, וראה הקב"ה שיהיה לאות לבני מרי, לישראל העתידים ליירשה, כאשר התרה בהן (נצבים כט, כב) גְּפִרִית וּמֵלַח שְׂרָפָה

[המהפכת סדום ועמרה] איז געוועזן אין אַרץ ישׂרָאֵל [דלכן נענשו יותר משאר האומות, כמו כן  
החרון אף הנאמר שם בפסוק, הוא מטעם זה ווייל] דאָס איז אויך אין אַרץ ישׂרָאֵל.  
אַבער [אכתי קשה לתירוצו, שהרי סוף סוף] ס'איז דאָך נישט [נתקיים מה שנאמר]  
'בְּמִהְפֹּכֹת'.

קע

אמנם לדרכינו אפשר לומר כי נרמז בזה ענין 'התהפכות' הפירושים והצירופים שלא  
לטובה, דוה שפיר נקרא בלשון 'הפִּיכָה'. וכשזוכו לנאולה, יחזור ויתהפך הכל לטובה

נאָר לויט דעם פֿשט [לדרכינו], איז [עס] טאַקע [געוואָרן] אַ מִהְפֹּכָה [בשעת החורבן, אַז]  
די אַלע זאַכן וואָס ס'האַט געברויכט צו זיין ביי אידן, ווערט נְתִיפֶף חלילה [אַז דאָס]  
באַקומען זיי, די גוֹיִם.  
אַבער דער אָמֶת [כשזוכין] קאָן מען דאָס צוריק מִהְפֶּף זיין [לטובת ישראל].

קעא

המשך ישוב קושיא ט (באופן שני)

ועל דרך זהו כוונת המדרש במה שאמרו שהקלות הם  
הפוכות, שיש בהם ענין ההתפכות להתפרש לטובה ולברכה

איבערדעם די תוכחות זענען מִהוּפְּכוֹת, שטייט צוויי [אותיות] מִהוּפְּכוֹת, [בכדי]  
מ'זאָל ווייזן אַז דאָס איז אַן [ענין פון] הִתְהַפְּכוֹת, דאָס דאַרף צו פאַלן [התוכחות] אויף די  
אומות הָעוֹלָם, [נאָר] דער חטא איז נאָר גורם.  
על כל פנים אַז ס'איז נאָר אינגאַנצן מִהוּפְּכוֹת, [ולא שהם עצמיים בשורש הדבר].  
ממילא איז דאָך גרינגער - אַז דער בורא כל עולמים העלפט - אַז מ'זאָל עס קאַנען  
צוריק מִהְפֶּף זיין [לטובתן של ישראל], מ'זאָל [עס] צוריק נעמען.

קעב

ישוב קושיא בד

וזה שמסיים הכתוב בסוף פרשת התוכחה, כי אלה הדברים הם 'בְּיַד מֹשֶׁה', וכן ביד כל  
הצדיקים שהם בבחינת 'מושה', להפכם כולם לטובה ולברכה, וכדברי הבעש"ט הק' דלעיל

איבערדעם לאַזט זיך אויס די תוכחה, אַלֶּה הַדְּבָרִים אֲשֶׁר נָתַן ה' בֵּינוּ וּבֵין בְּנֵי  
יִשְׂרָאֵל בְּהָר סִינִי, אַבער ס'איז 'בְּיַד מֹשֶׁה' [להפכם לטובה].  
דער בורא כל עולמים האָט 'שוין' געוויזן, אַז מֹשֶׁה רִבִּינו קען דאָס מִהְפֶּף זיין,  
ס'איז 'ביי אים אין די הענט'.

קעג

אַזוי ווי דער בעל שם טוב הקדוש זאָגט (כדלעיל באות קמד-קמו), [אַז] צִדִּיקִים [שהם]  
בבחינת 'מושה' (וכדלעיל באות קפ)] זענען מִהְפֶּף די אוֹתִיּוֹת [לטובה, וכגון מן נגע לעונג], אַזוי קאָן  
מען דאָס [כל דברי התוכחה] מִהְפֶּף זיין [לטובה]. (ראה עוד להלן באות קפט)

קער

המשך וסיום ישוב קושיא ט (באופן שני)

און אַזוי ווי דוד המלך האָט געזאָגט (כדלעיל באות ה-ז) תִּשְׁבְּתִי דְרָכִי, [און] ער האָט

קָל אַרְצָה כְּמִהְפֹּכֶת סָדֹם וְעִמְרָה אֲדָמָה וְצִבְיִים אֲשֶׁר הָפֵךְ ה' בָּאָפֹּ וּבְחִמָּתוֹ. כי יש באומות רעים וחטאים מאד,  
ולא עשה בהם ככה, אבל למעלת הארץ הזאת היה הכל, כי שם היכל ה'.

געזען וְאַשִׁיבָה רַגְלִי אֶל עֵדְתִּיךָ, [שהיו רגליו מוליכות אותו 'לבית המדרש'. ויש לומר הכוונה על דרך שאמרו בגמרא<sup>ט</sup> הַשֶּׁפֶם וְהַעֲרֵב עֲלֵיהֶם 'בבית המדרש', והם פְּלִים מֵאֲלֵיהֶם, ער קען דאָס מְהַפֵּךְ זיין (מה שכתוב בעדותיך, להתפרש) אויף די אומות הָעוֹלָם.

קעה

[וועל זה אמרו במדרש, שאמר דוד חֲשַׁבְתִּי ברכות וקללות, ולא עוד אלא] שהן 'הַפּוֹכוֹת', [שאם זכיתם] אֲנִי מְהַפֵּךְ [לכם הקללות 'לברכות'].  
[דאס יתפרשו הקללות על האומות] מִמִּילָא אִיז דאָס אַ בְּרָכָה פֶּאָר אִידֵן, [ווייל] כְּשֶׁזָּה קָם זָה נּוֹפֵל<sup>ט</sup>.

קעו

דאָס אִיז דער פֶּשֶׁט, האָט דוד המלך געזאָגט, ער האָט געזען שהן הַפּוֹכוֹת, איבערדעם האָט ער געזען [ורגלי מביאות אותי 'לבית המדרש'], ס'איז פונקט די זעלבע ווי די גמרא זאָגט<sup>ט</sup> הַשֶּׁפֶם וְהַעֲרֵב עֲלֵיהֶם בבית המדרש, והם פְּלִים מֵאֲלֵיהֶם. מ'דאַרף נישט גיין אין ערגעץ [אָנדרערש, רק בבית המדרש].  
[און] דאָס אִיז דער פֶּשֶׁט [אז] ער האָט געזען ולא עוד אלא שהם 'הַפּוֹכוֹת'.  
דאָס קען זיין דאָס אִיז דער מְכֻוֹן דאָ פונעם מדרש [במה שדרש במאמר דוד שבפסוק חֲשַׁבְתִּי דְרָכֵי יְגוֹר<sup>ט</sup>], וואָס ער פִּירט אויס דעם גאַנצע [ענין] וואָס ער זאָגט דאָ.

קעו

ביאור הפסוק: לַעֲשׂוֹת בָּהֶם מִשְׁפָּט כְּתוּב

מִשְׁפָּט 'הַכְּתוּב' בפסוקי התורה ונביאים לתוכחה, יתקיים 'בָּהֶם' באומות

[וזה אפשר לומר גם בכוונת הכתוב] לַעֲשׂוֹת בָּהֶם מִשְׁפָּט כְּתוּב [הַדָּר] הוּא (ההלים קמט, ט).  
לכאורה וואָס אִיז דער פֶּשֶׁט [באומרו] מִשְׁפָּט 'כְּתוּב', נו אַודאי וואָס דען, וואָס ס'שטייט נישט?

[נאָר לדרכינו] דאָס אִיז דער פֶּשֶׁט, [דעם] וואָס ס'שטייט אַ מִשְׁפָּט [שהוא 'כְּתוּב' בפסוקים], אפילו דעם וואָס שטייט אויף אִידֵן [שלא לטובה, יתהפך זה באופן שיהיה לַעֲשׂוֹת 'בָּהֶם', דאָס] זאָל מען [עס] מיט 'זיי' טון [עם הגוים], זאָל דאָס נְתִיבָה ווערן [עליהם], אַזוי ווי ער זאָגט דאָ פִּרְיעַר וְכִי רוּצָה ה' בַּעֲמֹו יִפְאָר עֲנִיִּים בִּישׁוּעָה יְגוֹר, לַעֲשׂוֹת נִקְמָה בַּגּוֹיִם 'תּוֹכַחַת' פִּלְאָמִים יְגוֹר, ועל זה מסיים לַעֲשׂוֹת 'בָּהֶם' מִשְׁפָּט 'כְּתוּב', ובאופן שיהיה הַדָּר הוא לְכָל חֲסִידָיו.

<sup>ט</sup> בגמרא גיטין (י): שלח ליה מר עוקבא לרבי אלעזר, בני אדם העומדים עלי, ובידי למסרם למלכות [פירש"י: כח בידי להלשין עליהם], מהו. שרטט וכתב ליה, אֲמַרְתִּי אֲשַׁמְרָה דְרָכֵי מַחְטָא בְלִשְׁוִי אֲשַׁמְרָה לִפִּי מַחְסוֹם בְּעַד רִשְׁעִי לִנְגְדִי (תהלים ט. ב), אף על פי שרשע לנגדי [מריבני ומקניטני], אשמרה לפי מחסום. שלח ליה, קא מצערי לי טובא, ולא מצינא דאיִקום בהו. שלח ליה, דוּם לֵה' וְהַתְחַלֵּל לוֹ (שם לו. ז), דוּם לֵה' והוא יפילם לך חללים חללים, הַשֶּׁפֶם וְהַעֲרֵב עֲלֵיהֶן לבית המדרש, והן פְּלִין מאליהן. הדבר יצא מפי רבי אלעזר, ונתנהו לגניבא [שהיה חולק עלין] בקולר, [שלשלת של ברזל שנותנין שם המוכתבים למלכות להריגה].

<sup>ב</sup> כמבואר ברש"י תולדות (כה, כג): [ולאם] מִלֵּאם יִאָמֶן. לא ישוו בגדולה, כְּשֶׁזָּה קָם זָה נּוֹפֵל, וכן הוא אומר (יחזקאל כו, ב) אֲמַלְאָה הִחְרַבָה, לא נתמלאה צור אלא מחורבנה של ירושלים.  
ומקורו בגמרא מגילה (י): קסרי וירושלים, אם יאמר לך אדם חרבו שתייהן, אל תאמן. ישבו שתייהן, אל תאמן. חרבה קסרי וישבה ירושלים, חרבה ירושלים וישבה קסרי, תאמן. שנאמר אֲמַלְאָה הִחְרַבָה, אם מליאה זו חרבה זו, אם מליאה זו חרבה זו. רב נחמן בר יצחק אמר מהכא, וְלֵאמֹר מִלֵּאם יִאָמֶן.

קעט

ישוב קושיא בנ

ומכל מקום אף שהצדיקים בידם להפוך כל הגזירות והקללות לברכה, מכל מקום זהו רק כשרצון העליון מסכים לזה. וכמו שמצינו בזמן החורבן שבא משה רבינו לשם, ואמר שאי אפשר להפוך עתה הגזירה

נאָר פונדעסטוועגן שטייט (בסוף התוכחה, אַלֶּה הַחֲקִים וגו' אָשֶׁר נָתַן ה') בִּינוּ וּבִין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל (בהר סיני בַּיּוֹם מִשָּׁה), דער בורא כל עולמים האָט געזאָגט (אַז ס'איז) 'בִּינוּ' וּבִין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל.

דער בורא כל עולמים האָט געזאָגט (דאָף שהוא 'בַּיּוֹם מִשָּׁה', דביד הצדיקים הוא לבטל ולהפוך הגזירות הרעות, מכל מקום הכל תלוי כפי רצון העליון והסכמתו ית').

קעט

(דהנה מצינו) ס'שטייט דאָךְ<sup>בב</sup>, מ'זעט דעך דאָךְ, (אַז) ווען ס'איז געווען ביים חורבן (בית המקדש), איז מִשָּׁה רַבִּינוּ אַליין געווען (דאָרט, ולא היה יכול לפעול לבטל הגזירה).

קפ

וכן לדורות בצדיקים שהם בבחינת משה

און (אפילו) אויף לדורות איז מִשָּׁה (דאָרט, שהרי) יעדער תלמיד חכם ווערט אָנגערופן בחינת מִשָּׁה<sup>א</sup>.

אַבער פונדעסטוועגן (לא בכל פעם יכלו לבטל הגזירה ולהפכו).

קפא

ובאמת להיות התלמיד חכם בבחינת משה, זהו רק כשהוא צדיק בשלימות, ולא כל אדם זוכה לזה

(ובשאר דורות יתכן כן) ער איז טאַקע אפילו (בבחינת ניצוץ) משה רבינו'ן אויך נישט, (שהרי לזכות לבחינת משה) מוז מען דאָך זיין בְּשָׁלִימוֹת אַן אַמְת'דיגער איד, (אַז) מ'זאָל זיך קאַנען מַדְמָה זיין צו מִשָּׁה רַבִּינוּ'ן.

נאָר ביים חורבן שטייט דאָך אין מדרש<sup>בב</sup>, אַז מִשָּׁה רַבִּינוּ (בעצמו) איז געקומען אַהין, און זיי האָבן אים געזען דאָרטן, האָבן זיי זיך געפרייט (אַז) ער איז געקומען. (וועם כל זה) האָט ער געזאָגט ס'גייט נישט, מ'קען שוין נישט (להפוך הגזירה עתה).

<sup>א</sup> כמובא בכמה ספרים הק', על פי המבואר בגמרא שבת (קא: וסוכה לט.) וביצה (לח:): אמר ליה רב ספרא 'משה' שפיר קאמרת. (פירש"י: כלומר רבינו בדורו כמשה בדורו). - ועל פי לשון התיקוני זוהר (דף קיב.): אתפשטותא דמשה בכל דרא ודרא.

<sup>בב</sup> באיכה רבה (פתיחתא, סימן כד): אמר להן הקב"ה למלאכי השרת, בואו ונלך אני ואתם ונראה בביתי מה עשו אויבים בו, מיד הלך הקב"ה ומלאכי השרת וירמיה לפניו וכו', באותה שעה היה הקב"ה בוכה ואומר אי לי על ביתי, בני היכן אתם וכו', מה אעשה לכם, התריתי בכם ולא חזרתם בתשובה. אמר הקב"ה לירמיה וכו' לך וקרא לאברהם ליצחק וליעקב ומשה מקבריהם, שהם יודעים לבכות, אמר לפניו רבש"ע איני יודע היכן משה קבור, אמר לו הקב"ה לך עמוד על שפת הירדן והרם קולך וקרא בן עמרם בן עמרם עמוד וראה צאנך שבלעום אויבים. מיד הלך ירמיה למערת המכפלה ואמר לאבות העולם עמדו וכו', ועמד על שפת הירדן וקרא בן עמרם בן עמרם עמוד, הגיע זמן שאתה מבוקש לפני הקב"ה, אמר לו מה היום מיומים שאני מבוקש לפני הקב"ה, אמר לו ירמיה איני יודע, הניחו משה והלך אצל מלאכי השרת שהיה מכיר אותן משעת מתן תורה, אמר להם משרתי עליונים כלום אתם יודעים מפני מה אני מתבקש לפני הקב"ה, אמרו לו בן עמרם אי אתה יודע שביית המקדש חרב וישראל גלו, והיה צועק ובוכה עד שהגיע לאבות העולם, מיד אף הם קרעו בגדיהם והניחו ידיהם על ראשיהם והיו צועקים ובוכים עד שערי בית המקדש. כיון שראה אותם הקב"ה מיד וקרא ה' אֱלֹקִים צִבְאוֹת בְּיָוֶם הַהוּא לְבָנֵי וְלְמִסְפֵּד וְלִקְרָתָהּ וְלַחֲגֹר שֶׁק (ישע"י כב, יב), ואלמלא מקרא שכתוב אי אפשר לאומרו וכו'. <sup>ו</sup> אמר רבי שמואל בר נחמן, בשעה שחבר בית המקדש בא אברהם לפני הקב"ה בוכה וכו', וסופד וצועק, אמר לפני הקב"ה מפני מה נשתניתי מכל אומה ולשון שבאתי לידי בושה וכלימה זאת וכו', פתח יצחק ואמר וכו', פתח יעקב ואמר וכו'. <sup>ו</sup> פתח משה ואמר, רבש"ע לא רועה נאמן הייתי על ישראל ארבעים שנה ורצתי לפניו

קפב

והענין הוא כמבואר בגוועם אלימלך במאמר רבי חנינא בן דוסא אַם שְׁנוּרָה תְּפִלְתִּי בְּפִי יוֹדַע אֲנִי שֶׁהוּא מְקוּבֵּל וכו'. דלכאורה באמת יוקשה על ענין קבלת התפילה, דהאיך יצויר ענין שינוי רצון למעלה ע"י התפילה. אמנם ביאור הענין כי מתחילת הבריאה כבר נגזר והוכן כל המאורעות, והוכן גם זה שע"י תפלת פלוני יתהפך לטובה, ונמצא שאין כאן שינוי רצון. ולזה אמר אַם שְׁנוּרָה תְּפִלְתִּי בְּפִי, זה לסימן שכבר הוכן תפילה וישועה זו מתחילת הבריאה, ולכן שגורה בפי, ולכן יודע אֲנִי שֶׁהוּא מְקוּבֵּל. אבל אם אין שגורה בפי, וזה לסימן שלא נגזר תפלה זו מתחילת הבריאה, ולכן יודע אֲנִי שֶׁהוּא מְטוּרָף.

**לכאורה זעט דאָן אויס טאַקע** [כי הענין בזה הוא] **אַזוי ווי ס'שטייט אין נועם אלימלך<sup>מב</sup>**, - איך זאָג עס אַסאַך מאַל [נאָך], - [לפרש מאמר רבי חנינא בן דוסא]<sup>מב</sup> **אַם שְׁנוּרָה תְּפִלְתִּי בְּפִי**, [יודע אֲנִי שֶׁהוּא מְקוּבֵּל, וְאִם לֹא יוֹדַע אֲנִי שֶׁהוּא מְטוּרָף].

[דהנה לכאורה כל ענין התפילה צריך ביאור, שהרי] ווי איז פאַרהאַנדן מ'זאָל קאַנען מהפך זיין [הדבר בתפלה, דהאיך יצויר] ביים בורא כל עולמים אַ שִׁנּוּי רָצוֹן? [וכאילו] היינט זאָג איך אַזוי, און מאַרגן אַזוי?

[נאָך] זאָגט ער אַזוי<sup>מב</sup>, מִתְחִילת הַבְּרִיאָה איז אַזוי געווען, אַז דער בורא כל עולמים האָט געזען 'שוין' [אז] ס'וועט זיין 'די' גזירה [פלונית], און ס'וועט זיין 'דער און דער' צדיק [וואָס] וועט דאָס מְהִיפֵּךְ זיין [בתפילתו, כי הכל] האָט מען געזען מִתְחִילת הַבְּרִיאָה, [וממילא] דאָס איז נישט קיין שִׁנּוּי רָצוֹן, [נאָך] פון תְּחִילת אָן איז אַזוי געוועזן, פון בְּרִיאַת הָעוֹלָם אָן איז דאָס אַזוי געוועזן, [און פון] פאַראויס האָט מען דאָס געגעבן אַזוי, האָט דער בורא כל עולמים [פאַר] אַלע נְשָׁמוֹת יִשְׂרָאֵל האָט ער פון דעמאָלטס אָן [שוין] האָט מען דאָס געגעבן [כל מה שיוכלו לפעול בתפלתם].

כסוס במדבר, וכשהגיע זמן שיכנסו לארץ גזרת עלי במדבר יפלו עצמותי, ועכשיו שגלו שלחת לי לספוד ולבכות עליהם וכו'. באותה שעה אמר משה לירמיה לך לִפְנֵי שֶׁאֵלך ואביאם, ואראה מי מניח ידו עליהם וכו', מיד הלך משה וירמיה לפניו, עד שהגיעו לנהרות בבל, ואוהו למשה ואמר זה לזה בא בן עמרם מקברו לפדותנו מיד צרינו, יצתה בת קול ואמרה גזירה היא מלפני. מיד אמר להם משה, בְּנִי, להחזיר אתכם אי אפשר, שכבר נגזרה גזירה, אלא המקום יחזיר אתכם במהרה, והניח אותם. באותה שעה הרימו קולם בבכי גדולה, עד שעלתה בכיתים למורם, הדא הוא דכתיב (תהלים קלו, א) עַל נְהָרוֹת כָּבֵל שָׁם יִשְׁכְּנוּ גַם בְּכִינוּ וכו'.

<sup>מב</sup> במשנה ברכות (לד): אמרו עליו על רבי חנינא בן דוסא, שהיה מתפלל על החולים, ואומר זה חי וזה מת. אמרו לו מנין אתה יודע, אמר להם אַם שְׁנוּרָה תְּפִלְתִּי בְּפִי, יודע אני שהוא מקובל, ואם לאו, יודע אני שהוא מטורף.

<sup>מב</sup> **נועם אלימלך** (ריש פרשת ויחי): דאיתא בגמרא, אמרו עליו על רבי חנינא בן דוסא, כשהיה מתפלל על החולה היה אומר זה חי כו', אמרו לו מנין אתה יודע, אמר אַם תְּפִלְתִּי שְׁנוּרָה בְּפִי, היא מקובלת. לכאורה מלת 'שגורה בפי' אינו מובן, היה לו לומר אַם תְּפִלְתִּי יוֹצֵא מִפִּי בְּלִי גִמְגוּם בידוע שהיא מקובלת. ○ אַךְ הענין הוא, דהנה לכאורה יש להבין הסיבה הזאת שהצדיק מתפלל על החולה, והוא מתרפא. ונראה הדבר כמו השתנות חלילה אצל הבורא האחד הפשוט האמיתי, וחלילה לחשוב ולומר כן. ○ אַךְ הענין, דהנה כל העולמות וכל הנבראים היו מתחילה קודם בריאת העולם 'בכח' אין סוף ברוך הוא. ואחר כך כשעלה בריצונו הפשוט לברואם, הוציאם מכח אל הפועל, וכל מה שיהיה הוא שהיה בכח האין סוף ברוך הוא וברוך שמו. ונמצא אין כאן שום השתנות, כי כל זאת היה בכח האין סוף, שזה יהיה חולה, והצדיק יתפלל עליו ויעתר בתפילתו. והוא שהקב"ה מתאוה לתפילתן של צדיקים (חולין ס:), שעל ידי התפילה הצדיק מתירבץ בהבורא יתעלה, וזה תענוגו של מקום, שהצדיק עולה ומתדבק בו. ○ ואיתא בספרים (ע"י אוה"ח הק"י תשא לב, ו) הטעם שאנו רואים שלפעמים באים שני בני אדם ואוהבים זה את זה מאוד, והם שלא היו מכירים זה את זה מקודם, כי אם עתה מקרוב באו ונתוועדו יחד, ושניהם דבקו יחדיו באהבה רבה. והטעם מחמת שהיו שכנים זה אצל זה בישיבתם בגן עדן יחד, ועתה בבואם להרדי נתעורר בהם אהבה הישנה שהיה בהם בגן עדן. ○ וזהו שאמר רבי חנינא בן דוסא, אַם תְּפִלְתִּי שְׁנוּרָה, רוצה לומר התפילה הזאת שאני מתפלל עתה היא שגורה בפי כמו דבר הרגיל שהורגל בה כבר. ומה הוא ההרגל, היינו מה שהוכחנו לעיל, שהיה הדבר הזה והתפילה הזאת והצדיק היו כולם בכח האין סוף, על דרך שני צדיקים שאוהבים זה את זה מחמת שהיו ביחד. בידוע שהיא מקובלת, מחמת שכבר היה בכח האין סוף ברוך הוא, האין השתנות לפניו חלילה. ואם אין תפילתי שגורה בפי, נמצא לא היתה התפילה הזאת בכח האין סוף, רק האדם מעצמו הוא מתפלל, בידוע שהוא מטורף.



איבערדעם זאָגט ער [פֿשט, דזה שאמר רחב"ד] אַם שְׁגוּרָה תִּפְּלֵתִי בְּפִי, אִיז אַ סִימָן אַז ס'איז אַן 'אַלטע' תּפִּלָּה, ס'איז שוין אַזוי פֿון תּחִילת אַן [דמששת ימי בראשית כבר הוכן תפילה זו, ולכן יודע אָנִי שֶׁהוּא מְקוּבָּל. וְאִם לֹא] אַז נִישַׁט, חֲלִילָה אִיז [יודע אָנִי שֶׁהוּא] מְטוּנָרָף, [דעמאַלטס] קאָן מען טאַקע נִישַׁט טון גאַרנישט.

וואָרן [אַז] ס'זאָל טאַקע 'נְתִתֶּפֶךְ' ווערן [רצון הקדוש, מבלי הכנה לזה מתחילת הבריאה, זה לא יתכן, שהרי] וויאָזוי אִיז דאָס עפעס קאָן מען מהפך זיין, [אַז] הײַנט אַזוי און מאַרגן אַזוי.

אַבער [אַז] ס'איז אַבער פֿון תּחִילת אַן [כבר הוכן גם ההתפכות שבתפלה, אזי לא נקרא שינוי רצון, ובכן יכולין להפכו בתפילה לטובה].

קפג

וענין זה אי אפשר לשום אדם לידע מתחילה, אם כבר הוכן מתחילת הבריאה  
ישועה ע"י תפילה לצדה זו, ורק הבוכ"ע בעצמו הוא שיועד זה מתחילה

אַבער דאָס ווייסט קיינער נִישַׁט [מעיקרא, מתי הוכן לכך ומתי לא הוכן לכך], נאָר דער בורא כל עולמים אליין.

נאָר דאָס שטעלט זיך אַרויס [לבסוף, כשרואין שנתהפך, או שרואה הצדיק ששגורה תפלתו בפיו, אז נתברר לנו] אַז ווען מ'האָט געקענט [להפכו לטובה], אִיז אַ סִימָן [אַז] ס'איז אַזוי געווען מתחילת הבריאה.

[אַבער] אַז נִישַׁט, האָט מען [טאַקע] נִישַׁט געקענט.

קפד

ולזה נאמר כאן כי אלה הדברים הם אֲשֶׁר נָתַן ה' 'בִּינוּ' וּבִין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל,  
דקק הוא יתברר יודע זה, מתי יכולין להפכו לטובה, ומתי לא

איבערדעם זאָגט ער 'בִּינוּ' וּבִין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, [דכח הלוה שיוכל להתהפך לטובה] דאָס האָט הקדוש ברוך הוא געגעבן [בִּיד מִשָּׁה, אַבער] דאָס אִיז [הוכן] פֿון בורא כל עולמים אליין, [און] קיינער ווייסט דאָס נִישַׁט, [כי הם] דְּבָרִים 'כְּבוּשִׁין' [וטמונים], כְּבוּשִׁין שֶׁל עוֹלָם<sup>מ</sup>, וואָרן ס'איז באַהאַלטן פֿון די וועלט, [כי לידע דבר זה] 'ווען' ס'איז 'בִּיד' מִשָּׁה, דאָס אליין אִיז [נאָר] 'בִּינוּ' וּבִין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל.

קפה

ישוב קושיא כג (באופן שני)

קען נאָך זיין עפעס אַן ענין אויכעט אין דעם [באומרו 'בִּינוּ' וּבִין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל].  
[דלפי מה שידוע<sup>מ</sup>] אַז אין פֿלִלִיּוֹת פֿון דער תּוֹכַחָה, ליגט דאָך בְּרָכוֹת, און ס'קאָן 'נְתִתֶּפֶךְ' ווערן אויף בְּרָכוֹת. קאָן זיין נאָך עפעס אַן ענין, אַ בחינה, האָב איך געקלערט.

<sup>מ</sup> מלשון הגמרא בחגיגה (יג): סבי דפומבדיתא הוו תנו במעשה בראשית, אמרו ליה ליגמור לן מר מעשה מרכבה [פירש"י: ברייתות הן] וכו', אמר להו תנינא בהו דְּבִשׁ וְחִלְבַּת תַּחַת לְשׁוֹנָךְ (שיר השירים ד, יא), דברים המתוקין מדבש וחלב, יהו תחת לשונך. רבי אבהו אמר מהכא, 'כְּבוּשִׁים' לְבוּשָׁךְ, דברים שהן כְּבוּשׁוֹ שֶׁל עוֹלָם [סְתוּרֵי שֶׁל עוֹלָם, כמו רישא כבכשא (חולין צג:), בהדי כבשי דרחמנא למה לך (ברכות י), ממני יצאו כבושין (מכות כג:)] יהיו תחת לבושך.

<sup>מ</sup> כן הוא בכמה ספרים הק', ומקורו בזהר חדש פרשת כי תבוא.



קפי

איתא בגמרא: שאמר רשב"י לבנו, אנשים הללו אנשי צורה הם, זיל לגבייהו דליברכוהו, והם ברכו אותו במעוטף בלשון הנראה כקללה ח"ו, ורשב"י פירש לו שכולם הם ברכות

[דהנה] ס'שטייט אין ישמח משה פרשת במדבר, [לפרש העובדא שבגמרא]<sup>12</sup> ווי ער [רבי שמעון בן יוחאי] האָט געזאָגט, אנשים הללו אנשי צורה הם, זיל לגבייהו דליברכוהו [שילכו אצלם לקבל מהם ברכה].

זענען זיי געגאנגען צו אים, האָט ער זיי אָנגעשאַלטן, [יְהִיא רַעְוָא דְתַזְרַע אוֹן] לֹא תִחָצֵד, [נעוד לשונות כאלו].

זענען זיי געקומען [לרשב"י] האָבן זיי געזאָגט [הלא אדרבה] ער האָט אונז געשאַלטן.

האָט ער געוויזן ניין, [ווייל] אין דעם ליגט [מרומז] אַלעס בְּרָכוֹת.

קפי

וביאר הישמח משה דיש חילוק בין ברכות הנאמרים בגלוי, ובין ברכות שבסתר המעוטף בלשון הנראה כקללה, דבגלוי יש לחוש לקטרוג, אבל בסתר יש מעלה דאין המקטרג יודע מזה. אבל לעומת זה יש חסרון, דגם מלאכים המוכים אין יודעים להעלות תפילה וברכה זו לפני ה'. אמנם בצדיק שזוכה להשראת השכינה, נמצא דאין צריך כלל למלאכים שיעלו התפילה, כי הקב"ה שורה אצלו ומקבלו מיד, ונמצא דיש רק מעלה לחוד בברכה שבסתר. ולזה אמר רשב"י אנשים הללו אנשי צורה הם ויש להם השראת השכינה, ולכן תלך אצלם לקבל ברכה כזו שאין בו שום חשש מהמקטרג

זאָגט דער ישמח משה<sup>13</sup> [לכאר הענין בכל זה, וכמה שאמר אנשים הללו אנשי צורה הם. דהנה] לעולם זאָגט ער אַז מ'זאָגט [ברכות באופן טמון כזה, אזוי ווי] דערנאָך האָט ער זיי געגעבן צו פאַרשטיין [האיך שמנח בזה ברכות], און אויסגעטייטשט אַלעס לטובה.

<sup>12</sup> בגמרא מועד קטן (ט): רבי יונתן בן עסקמי, ורבי יהודה בן גרים, תנו פרשת נדרים בי רבי שמעון בן יוחי וכו'. אמר ליה [רשב"י] לבריה [רבי אלעזר], בני אדם הללו אנשים של צורה הם [אנשים גדולים], זיל גביהון דליברכוהו. אזל [אליהם] וכו', אמרו ליה [לרבי אלעזר], יְהִיא רַעְוָא דְתַזְרַע וְלֹא תִחָצֵד, תַּעֲיִיל וְלֹא תִפּוּק, תִּפּוּק וְלֹא תַּעֲיִיל, לִיְחָרֹב בֵּיתְךָ וְלִיתוּב אוֹשְׁפִיךָ, לְבַלְבֵּל פְּתוּרְךָ, וְלֹא תַחֲזִי שְׁתָּא חֲדָתָא. [והפירוש הפשוט הוא: יהי רצון שתזרע ולא תקצור, תביא סחורה ולא תמכרה, תוציא מעות על סחורה במקום אחר ולא תצילח להביאה לכאן ולמכרה, ביתך יחירב ומקום אכסניא שלך תתיישב [דהיינו ישיב בדירת ארעי], שולחנך יהיה מכולכל, ולא תראה שנה חדשה].

כי אתא לגבי אבואה נכשבא אצל רשב"ן, אמר ליה נר' אלעזר לאביו, לא מבעיא דברוכי לא בירכן, אבל צעורי צעורן וכו'. אמר ליה [רשב"י] הנך כולהו ברכתא נינהו. תַּזְרַע וְלֹא תִחָצֵד, תוליד בנים ולא ימותו. תַּעֲיִיל וְלֹא תִפּוּק, תַּעֲיִיל כְּתָא וְלֹא לִיְמוֹתוֹ כְּנָךְ דְּלִישְׁקוֹן [תכניס כלות לביתך ולא יצאו, דהיינו שלא ימותו בעליהם שהם בניך באופן שהם יחזרו לבית אביהם]. תִּפּוּק וְלֹא תַּעֲיִיל, תוליד בְּנָתָא וְלֹא יְמוֹתוֹ גּוֹבְרִייהוּ וְלִיהָדְרוּ לְתוֹךְ [שנבותיך לא יחזרו אליך על ידי מיתת בעליהם]. לִיְחָרֹב בֵּיתְךָ וְלִיתוּב אוֹשְׁפִיךָ, דהאי עלמא אושפיזן וההיא עלמא ביתא, דכתיב (תהלים מט, יב) קָרָךְ בְּתִימוֹ לְעוֹלָם, אל תקרי קָרָךְם אלא קָרָךְם [והכוונה שביחוד הקבוע דהיינו קברו יהיה ריק, וידור לאורך ימים בדירתו הארעי שבעולם הזה]. לְבַלְבֵּל פְּתוּרְךָ, בְּבִי וּבְנָתָא [נשיהיו לך בנים ובנות שדרגן לכלכל השולחן], וְלֹא תַחֲזִי שְׁתָּא חֲדָתָא, דלא תמות אנתך ולא תנסב אחרתא אחריתא [נשלא תמות אשתך וממילא לא תצטרך לינשא אחרת, ולא יהיה לך עוד שְׁנָה ראשונה של נישואין].

<sup>13</sup> בישמח משה פרשת במדבר (בדרוש הראשון, בתוך הדברים): והנה גם אני אענה את חלקי על הגמרא הנ"ל, על פי דאיתא דברכה ותפלה בהסתר, עדיף מצד זה שלא יהיה קטרוג, וכמו שכתבו התוספות (ברכות ג. ד"ה וענין) הטעם דלכך ניתקן הקדיש בלשון תְּרָגוּם, עיין שם. וכן ג"כ בענין זה שאומר בלשון סֶתֶר. ○ מיהו זה יתכן לפי מה שכתבו המפרשים, דהמלאכים אינם יודעים מחשבות, והבן זה. והתוספות שם שמיאנו בטעם זה, וכתבו כדי שייבנו הנשים וקטנים, נראה לי ברור דאולי לשיטתם כמו שכתבו בשבת (יב:), ובהרא"ש מסכת ברכות (פ"ב דף יג.) דיודעים מחשבות שבלב, וכל שכן לשון תרגום. והא דאמר (סוטה לג.) דאין מכירין בלשון ארמי, הניחו התוספות בתימה שם במסכת שבת, והרא"ש שם במסכת ברכות פירש דלשון זה מגונה בעיניהם שיוזקקו לו, אבל מכירין אותו, עיין שם. אם כן לפי זה לא שייך לומר דקדיש ניתקן בלשון תרגום כדי שלא יבינו ולא יהיה קטרוג, דהא באמת מבינין הם. אבל המפרשים מפני קטרוג, סוברים דאינן יודעין מחשבות ואין מכירין ממש, ובאמת שיטה זו של המפרשים מְתוּרָת יוֹתֵר וכו'. ○ והנה לשיטה זו של המפרשים דאינם יודעים המחשבות, טוב יותר בְּרָכָה בְּהַסְתֵּר, דהרי נראה כקללה, והוא בְּרָכָה בְּמַחְשְׁבָה דאין אין קטרוג, דהא המקטרג אינו יודע



לעולם אז מ'זאגט ברכות [וואָס] זענען באַהאַלטן אין [לשון] קללות, האָט [עס] אַ מעַלָּה מיט אַ חֲסָרוֹן.

ס'האָט אַ מעַלָּה, אז ס'קאָן נישט זיין קיין קטרוג. [שהרי] אין אָפּענע ברכות איז דאָ אַ קטרוג, [וואָס] ער לאָזט נישט. [אַבער] 'דאָס' איז דאָך באַהאַלטן [מפני המקטרג]. ווידער האָט עס אַ חֲסָרוֹן, וואָרן די מַלְאָכִי מעַלָּה [של רחמים], די וואָס דאַרפֿן אַרויף צו ברענגען לפני כסא הכבוד, [וכמו שמזכירין בתפלת מְכַנְּיָי רַחֲמִים] הַכְּנִיסוּ רַחֲמֵנוּ (שבסוף הסליחות), מ'זאָל עס 'אַרויף ברענגען' די תַּפְלוֹת, די בְּרָכוֹת, [איז אַבער] אַז זיי ווייסן נישט אַז אין דעם ליגט בְּרָכוֹת, די גוטע מַלְאָכִים, די וואָס ווילן עס אַרויפברענגען, ווייסן [דאָך] נישט אַרויף צו ברענגען.

[נאָר אויף דעם] זאָגט ער אָבער ניין, [שהרי אנשים הללו] זיי זענען 'אנשי צורה', [והכוונה כי אצלם] דאָרט איז דאָ הַשְּׂרָאָת הַשְּׂכִינָה, [וממילא] ברויך נישט זיין קיין שְׁלוּחִים, קיין מַלְאָכִים [שיעלו התפילות, כי התפילה הוא במקום השכינה, והוא מתקבלת תיכף] ביים בורא כל עולמים אַליין. [און] דער בורא כל עולמים ווייסט דאָך די מחשבות [מה] שטומן בזה רק ברכות], און ווייסט דאָך דעם עֲמָקוֹת וואָס ס'ליגט אין דערינען, ממילא קען זיין [לקבל מהם ברכה על אופן שיש בו רק מעלה ולא חסרון], קען מען געבן בְּרָכוֹת [כאלו שהם] באַהאַלטן אין קְלָלוֹת [באופן שהמקטרג לא יוכל לקטרג עליהם גם אחר כך]. [עד כאן דברי הישמח משה].

קפח

ולפי זה יתפרש הכתוב, דלוה אמר אֲשֶׁר נָתַן ה' 'בִּינוּ וּבִין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל', דצדיקים כאלו שיש להם השראת השכינה, הם יכולים לברך ברכות עם דברי התוכחות, כי הברכה מתקבלת אצלם מיד, מכיון שהקב"ה נמצא אצלם 'בינו' ובניהם

דאָס קען זיין דאָ דער פֿשֶׁט. מ'האָט דאָך דאָ געגעבן די תוכחה, און ס'שטייט דאָך בִּינוּ וּבִין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, מ'האָט דאָך דאָס באַהאַלטן [דעם ענין פון] שאני 'הוֹפֵךְ', [ונכלל המבואר לעיל]. [וממילא] אַז ס'איז אַ באַהאַלטענע זאָך, קען דאָס נישט זיין דורך אַ שליח, וואָרן די מלאכים ווייסן דאָס נישט. איבערדעם זאָגט ער אַלֵּה הַחֲקִים וגו' אֲשֶׁר נָתַן ה' 'בִּינוּ וּבִין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל', דאָס

שיש כאן ברכה שיקטרג עליו, ואם יקטרג ויאמר יְהִי כְּכִרְיוֹ, כמו שאמרו רז"ל (ברכות יט.) אל יפתח אדם פיו לשטן וכו', הלא באמת ברכה הוא, וישיב לו השי"ת אָקִים כְּמִאֲמָרְךָ, דיתקיים כאשר דיבר זה האדם, וממילא בא הברכה, והבן זה. אַז אַלֵּה וְקִין בָּה (ע"י ר"ה יז. וברש"י שם), דאם כן אין 'מלאכי השרת' נזקקין לה, להכניס התפלה והברכה, דשורש ויסוד הברכה היא תפילה שמתפלל על זה האדם שיהיה לו כך וכך, ואם כן אין מכניסין מלאכי רחמים הממונים על התפילה להכניס, כיון דסוברין דקלה הוא, וכמו שאמרו רז"ל בלשון ארמי. אַז בַּמָּקוֹם 'דשכינה' שורה על המבקר, אין צריך 'למלאכים' מכניסי התפילה, וכמו שתירצו בגמרא שם במסכת שבת (יב:) שאני חולה דשכינה עמו. וכן לדעתי הפירוש במה דמשני הגמרא (סוטה לג.) לא קשיא כאן ביחיד כאן בציבור, היינו משום דבציבור איכא השראת שכינה וכו' אין צריכין למלאכי השרת וכו'. ו והנה בעלי 'צורה', היינו [שיש להם] צֶלֶם אֱלֹקִים, ושכינה שורה עליהם, וכיון דהעיד עליהם רבי שמעון בן יוחאי כך, האמינו בדבריו דבאותה שעה השכינה אָצֶלָם. ואף דהם לא שמעו מרבי שמעון בן יוחאי, יש לומר בתרתי, או דבנו אמר להם [זאת] כשאמר להם אמר לי אבא זיל גביהו דלברכוך, מסתמא אמר להם הטעם [דאנשי צורה הם], או שהבינו מעצמם כיון דפקיד לבריה דליוול גביהו דלברכוהו, מסתמא יודע שיש עכשיו השראת השכינה אצלם. לכך ברכו אותו בלשון הַסֵּתֶר, שהוא טוב מצד שאין קטרוג, ולא יזיק מה שמלאכים לא יודקקו, דהא אין צריך למלאכים כנ"ל. - [ועיין עוד בישמח משה פרשת שמות (ע"פ וחקל שבעתם, ד"ה או יתבאר אומר וינחוון)].



איז טאקע נאָר ווען ס'איז בינו וביין ישראָל, [והכוונה] ווען ס'איז דאָ השראת השכינה און מ'דארף נישט קיין שלוחים, ס'איז [קבלת התפלה] דורכ'ן בורא כל עולמים אליין.

קפט

ישוב קושיא בר (לאופן השני)

ועל זה מסיים הכתוב 'בִּיד מִשָּׁה', היינו ביד צדיקים אמתיים שהם בבחינת משה, שהם יכולים להמתיק הכל לטובה, ולגרום השלום דלעילא בין הקב"ה וכנסת ישראל, באופן שיתקיים באמת בחינת בינו וביין ישראָל [אין] וויאזוי קאָן דאָס [זיין] אַז ס'זאל נמשך ווערן [השראת השכינה באופן שיהיה בינו וביין בני ישראל, ובפרט בגאולה העתידה וואָס] דעס וועט טאקע זיין דער 'שְׁלוֹם' לְעִילָא, [פון] הַתְּחִבְרוּת כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל וְהַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא<sup>מ</sup>, ס'זאל [טאקע] זיין בינו וביין ישראָל. [על זה מסיים הכתוב] דאָס איז בִּיד מִשָּׁה, [ועל דרך] אַזוי ווי כ'הָאֵב פריער געזאָגט [באופן הראשון] [אז] דער בורא כל עולמים האָט געגעבן דעם כֹּחַ [ביד הצדיקים, בזמן] אַז ס'איז דאָ אָמֶת'דיגע צִדִּיקִים [שרק הם בבחינת 'משה' (וכדלעיל באות קפא)], אַזוי ווי ס'איז געווען אין דורות הָרִאשׁוֹנִים איז דאָס געווען. דאָס איז טאקע 'די' בְּחִינָה [הנזכר בדברי הישמח משה].

רלו

סיום התורה - וברכת הקורש

און דער בורא כָּל עוֹלָמִים זאָל העלפן: ס'זאל אַלעס נְתַתֵּךְ ווערן לְטוֹבָה וּלְבִרְכָּה, לְמַעַלָּה מִהַשְׁתַּנּוּ. .. אויסגעמישט, זיי וועלן זיין מקושר. ווען אַלְהֵהוּ וועט קומען, וועלן זיי מיטקומען אינאיינעם, יַעֲקֹב אָבִינוּ מיט די אַבֹּת הַקְדוּשִׁים, אַזוי הייבט זיך אָן [די גאולה].

רלו

דאָס איז דער אַם בְּחֻקֵּי תִלְכוּ, דאָס גייט אַלעס אויף לעתיד, שאני 'הוֹפֵךְ', ס'איז אַן הַתְּהַפְכוּת געוועזן [בגלות, ויתהפך לטובה בהגאולה]. [ויתקיים] לְעִשׂוֹת 'בָּהֶם' מִשְׁפָּט 'כְּתוּב', וואָס ס'שטייט אפילו [שלא לטובה], וועט אַלעס זיין פון זייערט וועגן [שיחול ויתקיים על הגויים]. ס'זאל זיין צאי מתוך 'הַהִפְכָּה', פון דעם הַתְּהַפְכוּת [שלא לטובה, ויתהפך הכל שוב לטובה]. דער בורא כָּל עוֹלָמִים זאָל העלפן: [שיתקיים] מִקְדָּשׁ מְלֶךְ עִיר מְלוּכָה קוּמִי צְאִי מִתּוֹךְ הַהִפְכָּה, פון דעם הַתְּהַפְכוּת וואָס ס'איז, בכל אופן ואופן.

<sup>מ</sup> וכמו שביאר רבינו על דרך זה לעיל בהדרוש (בהנדפס בחלק א' של הקונטרס, ישוב קושיא יב באופן ב) בהפסוק וְנִתְתִּי 'שְׁלוֹם' בְּאַרְצִי.

<sup>נ</sup> וכמו שהאריך רבינו לעיל בהדרוש (בהנדפס בחלק ב' של הקונטרס) בביאור הפסוק וְנִתְתִּי אֶת בְּרִיתִי יַעֲקֹב וגו', ובמה שמסיים וְהָאָרֶץ אָזְכָּר.

רלח

און דער בורא פֿל עולמים זאל העלפן.  
האָט מען געוויזן, האָט דוד המלך געזען [מה שיהיה לעתיד].  
דוד המלך וועט דאָך זיין [גם לעתיד לבא], בִּימיו וועט דאָך זיין [אויך] ווען ס'וועט  
זיין ביאת בן דוד, און דעמאלטס וועט דאָס אַלעס זיין, וועט קומען אליהו פריער,  
און אַבְרָהָם'ן, און די הייליגע אַבֹּת הַקְּדוּשִׁים ווען זיי וועלן קומען, דעמאלטס וועט  
זיין וְהָאָרֶץ אֲזָכָרִי.

רלט

דער בורא פֿל עולמים זאל העלפן:  
מ'זאל מיר זוכה זיין בְּמַהֲרָה, - היצט אין די יְמֵי הַסְּפִירָה וואָס מ'ציילט די אַלע  
מדות, די אַלע שְׁבַע, די אַלע ז' מִדּוֹת הַקְּדוּשִׁים, - זאל מען זיי [את מדות נפשותינו] מְכַנִּים  
זיין אין די קְדוּשָׁה, ממילא וועלן פֿאַררֵאכטן ווערן די אַלע שְׁבַע פֿורְעָנִיּוֹת [שבהתוכחה,  
ויתחכרו כולם לברכה].  
די גאַנצע [תוכחה] איז דאָך שְׁבַע שְׁבַע, אין די גאַנצע פֿרִשָּׁה.

דער בורא פֿל עולמים זאל העלפן: מ'זאל מיר זוכה זיין צו קְבֵלַת הַתּוֹרָה [בחג  
השבועות], מ'זאל מיר זוכה זיין לְקַבֵּלַת הַתּוֹרָה, בְּאַמֶּת וּבְתִמִּים.

מ'זאל מיר זוכה זיין [אז] דער בורא פֿל עולמים זאל דערפרייען אידישע הערצער.  
מ'זאל מיר זוכה זיין צו זען במהרה די יְשׁוּעָה שְׁלִימָה, די גְּאוּלָּה אֲמִתִּית, בְּכָלֵל  
ובפרט. בְּהַתְּגַלּוּת כְּבוֹד שָׁמַיִם עָלֵינוּ, בְּמַהֲרָה בִּימֵינוּ אָמֵן.

